

სალიტარბურო და სამეცნიერო ნახატებიანი ზაფთოი. ზაფთოს შოველ კვირა ღღეს.

№ 8.

თებერვალი 12 1895 წ.

№ 8.

შინაარსი: სამეურნეო და სააღმშენებლო ამხანაგობანი (სინდუატები) გ. წყოთიღოსა.—ზოგიერთი ახალი დამლო-მოსანი, ლესი კოკისა.—სხვა-და-სხვა ამბები.—ქართული ლექსიონი ს. ლოვანისა.—პა ორბა, ლესი აკაკისა.—ტურბიტებ (თეთრი ჭიანჭველები) ი. აღმაშენებლისა.—პარტიო საზღვარ-გარეთიღოსა.—ქაროლ-კახეთის შერთობის სტორიიდან ა. გავსიყვანაშვილისა.—პარტიანი ვეგ. ნინოშვილისა.—"ევალი" და მესამე დასის მწერლები (ჩვენი ლიტერატურული დღიური) ს. ჯიბლაძისა.—ჩვენი წერა-კრების საზოგადოების გამგეობა მახევალისა.

სამეურნეო და სააღმშენებლო ამხანაგობანი

(სინდუატები)

მეინჯარი (საზოგადოების მთა.)

მკონომიური მდგომარეობა ჩვენი ქვეყნის დიდ გუბერნიასაშია ჩაჯდნაღი. კაჭრის ფელს თანდათან დარბი სელი ჩვენი წამოკვას. კართეული საღსი ჟერ კიდევ მამა-პაპურ თუქსობას და სენ-თესგას ეწედა, როდესც მის მოქსრო რეინის გზებში, რომელთაც თან მოიტანეს კაჭრის ფელი. ამ ფელს ნახ ჩვენი სარტეულოში ჩინებული ნიდაგი ზრდისა. აქ კაჭარი მისვდა, რომ მიწის მუშა, ადგილის მეპატრონე გლეხი და თავდა-ზნაური, დედელი და შრეული თანსწორათ სჰვიროებს ფელს. ფელის მეპატრონეებში შეიგნეს, რომ აქ ფელი გარტს სარტეულს მო-იკუდა და შეკტრეს ჰირი, დაიჭირეს ადგი-მიცეოების ბაზარი, კოველ სამეურნეო ნაწარმოებს თვითონ და-დგეს ფსი და დაპატრონენ ნელ-ნელა ადგილ-მამელის მოსაგულს. მით დაეგრეს ფელის სარტეულით გლეხი, რომე-ლიც მიწის მუშობაში წლათი-წლობამდე ღერის ოფელს, და-ბერეს ეთელი მოხელი კაცი, რომელიც სასელოსნო

რი, არ მიუშვან გუბერნი სოფელში, მისდნენ სოფელში უფლებს მწარმოებელს ხელის მოსწვევლი ფული და მოუბო-
 ოს აზარი ჩვენს ჭირსხულს, ჩვენს უოკლეგერს ნა-
 წარმოებს, გაუადვილონ უოკლეს მშრომელს შოჯახსს
 და ადგომა-მპოვლის მუხატროვის მისი ჭირსხული შე-
 ადგურ ფასით, რომ მოკვას მწარმოებლის ვაიმეო ჩადი-
 ოლეს და არ შოქმაღლით მოსულ გუბერნი მიქვინდეს.

სანამ შეუდგებოდეთ დევრებლობით იმის განხი-
 ლვას, თუ რანაირი წესით უნდა დაწესდეს ჩვენი წარ-
 შოვების ამხანაგობა, საჭიროა, საფარსკეთის ამხანაგობის
 (სინდიკატების) ისტორია გავიხილოთ, გუბერნიით რამდენ-
 იმე მკაცრით ამ სინდიკატების, რომელთაც დაუ-
 ხსენით მწარმოებელი საღიმი ფულანნი გუბერნიის გლან-
 ტებისაგან. დღეს საფარსკეთი ასეთი სამუხრუნო და სა-
 მრეწველო სინდიკატებით არის მოფენილი. სულ ათი,
 თერთმეტი წელიწადი თუ იქნება, მეტი არა, რაც სა-
 ფარსკეთში ასეთი სინდიკატები დაარსდეს. ეს დაწესებუ-
 ლებანი გამოიწვიეს იქ უფადურებს სოფლის სახლის სა-
 დაკტებში და გუბერნიის ფულის სუგობამ. გუბერნიის
 მდგომარებაში ჩადენილი სულთა თანდათან ეძლეოდა
 სასოფროვეთილებს; ამ გარემოებამ თვით გუბერნიის
 წოდებულ გამოათვისება; გამოჩნდნენ იმათი დიდი
 ფულანნი გრებო, რომელნიც თვითონ შეუდგნენ დატ-
 გი საღიმი უფადურებობის გაშრობს, სიხამს სამუხრუნო
 ამხანაგობის დაარსებით. ეს იმით მოახდინეს არა გულ-
 მოწყობებით, არამედ იმ შიშის გამო, რომ მუშის სა-
 ლში გამოწვეული შფოთი და აჯანყება ბურჟუაზიას სწავ-
 სვით შთანთქმის ემუშავებოდა.

პირველი სამუხრუნო ამხანაგობა (სინდიკატი) და-
 რსდა საფარსკეთში 1883 წელს ლუარ-და-შეხის მა-
 ზნში. ახლა ამხანაგობაში იღებს მონაწილეობას ოთხი-
 ათასი კომლი. ამ ამხანაგობის მიზნით გუბერნი: გააერ-
 ცხელეს თავის წევრებს შორის სამუხრუნო და მიწის
 მუშაობის საუკეთესო ც-დნა, თეოდოს მიწის განსაუ-
 ჭებლათ პატრი, კარგი თესლი, სანუშო იარაღები და
 რაც კი საჭირო აკვება ოკუპანსებში მოსახმარებელი, გ-
 ასადის თავის წევრების, ანუ ამხანაგების ჭირსხული
 საუკეთესო ფასით, მოუხრუნოს აზარი და კარგი ალო
 გაიადვილოს, აგრეთვე მოუხრუნოს ჭირსხულსათვის და
 უოკლანარი წარმოებისთვის დასაწვობა, დროებით შე-
 სანახი ადგილები. ლუარ-და-შეხის ამხანაგობამ ისე გა-
 რვა წიფივანს საქმე რომ მიჰქონდა მის მკაცრის მიხამეს
 სხვა მაზრებში და ათი წლის განმავლობაში მრავალი ამ-
 ხანაგობები გაიხსნა საფარსკეთის სოფლებში და ქალა-
 კებში. არ თუ იქ, თვით ალფორის ქვეყნის შიდა კი წა-
 ხედვან მცხოვრებლებში მათ მკაცრით. 1892 წელს მთა-
 ვრობის სტატისტიკური აღწერისთვის ათას-ათას ამხანაგო-
 ბა იყო. ამ ამხანაგობებში ექვსასი-ათასი კომლი იღუ-
 ბდა მონაწილეობას. თითოეული ამ ამხანაგობათაგან

დღეს ასი-ათასობით და მილიონობით ატროადებს სხვა-
 დებ-მიდგომო ფულს. ამისთანა ამხანაგობებში იღუბენ მო-
 ნაწილეობას არამც თუ მატრო მწარმოებელი სოფლის
 მუშის საღიმი, არამედ დიდი მუშაობელებიც, სენატრებო,
 მეცნიერნი, დემუტატები, ქალაქების საბჭოს წევრები
 და სხვანი. ამხანაგობის შედგენას ძალიან ადვილია.
 მთავრობა არაერთხელ დასწავლეს არ აძლევს მის შე-
 დგენას. სრულიად საჭიროა, რამდენიმე ამხანაგო შეე-
 რთდეს, წევრლობით განმარტონ თავისი მიზანი, რა
 უნდათ გააკეთონ, შეიმუშონ ამხანაგობის წესდება და
 წარუდგინონ მთავრობას. ის მათივე ამტკიცებს ამ
 წესდებას და ამხანაგობა გაიმართება. ვისაც უნდათ წევ-
 რობით განსჯდნენ, ამ თვითონ უნდა განსჯდნენ წევრი-
 ლობით ამხანაგობაში შესულების სურვილი, ან რომელი-
 მე დამფუძნებელი წევრის წარდგენით მიიღებენ. უოკლე-
 ლმა ამხანაგობა პირველი განსახდებელი საწევრო ფუ-
 ლი უნდა შეიტანოს და მრეწველთაგანით აძლევს
 ერთივემუც გადაჭრობას ფულს. სინდიკატის ამხანაგობა
 ადგება ამ ნიშნით: ამოიხრეკენ დამფუძნებელინი თავმდ-
 ომარეს, ერთს სამის მწარმოებელს, სხვინადაც და
 რჩევის წევრებს. ამ გვარით შედგენილმა გამოვლამ უნ-
 და აწარმოოს ამხანაგობის საქმე. წელიწადში მოხდეს
 ან ერთხელ, ან ორჯერ სასოფლო ამხანაგო გრება,
 რომელიც მიიღებს სახელ წევრებს და დაადგენს, რა უნ-
 და აკეთოს ამხანაგობის გამოვლამ, კანდიდოს, თუ შე-
 ანდროს ამხანაგობის მოქმედებას. სამხანაგო თავის
 ადგება ერთხელ შეიტანდეს საწევრო ფულანსგან, თე-
 ურით შეიტანს ფულიდან, საწევრო ფული წევრების შეი-
 რულებებისგან, ქალაქის გამოვლამს მიერ დასამხრებელი
 თავისგან და, თუ საჭირო იქნა, თვით სამუხრუნო
 მიხისტრიც უწყის მას ფულათ დასამხრებს.

საფარსკეთის დასავლეთში რუსეთთან მა-
 ლან გამოავისიხდა ჩვენი მთავრობა. ჩვენს სამუ-
 ხრუნო მიხისტრს სრულიად გადმოიღო საფარსკეთის
 სამუხრუნო მიხისტრის ტიტო მაქსიმევიას და ჩვენი
 სასაქმეოეო ანუ მზით არის ჩვენს სოფლის საღიმი
 მიწვედინოს ით-ფასიანი სესხის. ამ უმით თვითლისის
 ქართულ განათლებულ წრეს უკვე მოუვიდა ამავე სა-
 მუხრუნო ანგვის წესდებას დამტკიცებისას. ეს ანგვის
 შემდგომ ძალიან მიუზგავიება ერთ შემთხვევაში საფარ-
 სკეთის სამუხრუნო სინდიკატის მოქმედების სისხლის და-
 იმედია, ამ ცოტანში სამუხრუნო ანგვის დამფუძნებ-
 ელი წევრები გადევნებულნი ამ სამუხრუნო ანგვის
 წარმოებისას. ეს პირველი ნაბიჯი იქნება ჩვენი სამუ-
 ხრუნო ამხანაგობის მოქმედებისას. ვისაც კი მიწვეება
 უფრო ეს სისამოეო ამავე—მეანტრე იქნება
 ის თუ გლესი, დღეული. ან მრეწველი-ველანი უნდა
 მოკლავდნენ, ამ ანგვი წევრთ ნაიწერან, რომ შეუ-
 დგეთ საერთო ძალით ჩვენი სამუხრუნო და სამრეწველო
 წარმოების განთავსებულობას. რიკა შეუკვას ან ჩვენი
 მომავალი სამუხრუნო ანგვის მინიჭებლობას და მის და-
 წვლადელებს, ამის მიერ მოავსებენ მითიხელებს.

გ. წერეთელი.

ზოგირთი

ახალი დიპლომასანი

აი, ადგილს მივადენი,
რალა მიჭირს, რალა მიშავს!
ჯიბე ფულით გავიტენე,
შეწინებრათ ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

*

ჩემ ტოლსა და ამხანაგებს
თუ რომ მკაცრათ ბედი რისხავს,
მე რას დაედევ? რას დაედებ,
როცა კარვით ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

*

ხორცი მაკლდა, შევიძიე,
ტანადობა დევს მიმიგავს;

იმიტომ რომ უღარდელათ
ეცხოვრებ ჩემთვის, ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

*

საკოლო ქალს კარვს დაედებ,
ფულიანს და მზეთუნახავს;
ისე ან კი ვინ რათ მინდა,
ახლაუ კარვით ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

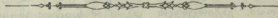
*

ქვეყნის საქმეს რას ფუყურებ:
ბარიეობს, ვინც მას თვის შეწირავს,
ის არა ჰჯობს თავისუფლათ
ჩემთვის ცალკე ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

*

ესა ვარ და ეს ეიქნები,
სულელია, ვინც გამკიცხავს,
ვის რა უნდა, რა საქმე აქვს,
მე ჩემთვის ვარ, ეჭამ, ესეამ, მძინავს.

კრაი

სხვა-და-სხვა ამბები

ანჯაში ქართველ საზოგადოებას სანუგეშო ცხოვრების ნიშანი ეტყობა. მას აქეთ, რაც იქ კაცების რკინის გზამ შუაგულა დასავლეთ საქართველოს მამულინს შეიღებო, ჩვენი ცოცხალი იმერელ-გურულენი, განჯის ხალხმაც იწყო თანაგრძნობით მოსმენა ქართული სიმღერებისა და წარმოდგენისა. ამ ცოცხა ხანში იქ გაუმართავთ ბ. ნ. ყანჩაველის თაოსნობით ქართული საღამო, რომლის წმინდა შემოსავლიდან ორი მესამედი გადაუღვიათ მომავალი ქართულ დედათა შკოლის სასარგებლოთ.

*

კახის შკოლის მასწავლებელი ალ. ხ-ხ—ლი მადლობას უძღვნის საქალბო სკოლის მოწაფეთა მაგიერათ მოსკოვის ქართველ სტუდენტებს ამა მდგომარე წლის ქურნალ „ჯეჯილის“ შეწირვისათვის.

*

ამ დღებში ყოვლად სამღდელო ეპისკოპოზი ალექსანდრე დიდათ ნასიამოვნები დარჩენილა მცხეთის დედათა სკოლის მოწაფების სწავლით. მათ შეენიერათ ცოდნით ქართული წერა-კითხვა, გალობა, საღეთო რჯული და ლექსები.

ყოვლად სამღდელოს მცხეთის სეკტისცხოველის ტაძარიც დაუთვალეგრებია და გადაუწყვეტია საშენებელ კომიტეტს მისი გადაკეთება, რადგან ტაძარში წვეთი ჩამოდის.

*

გულითადი მწუხარებით მოვისმინეთ უკანათლებულესის ალექსანდრე ბაგრატიონის გადაცულათფილისში. ეს იყო მეფის სოლომონ მე-რის ძმის ბაგრატის შეილიშვილი. მას დარჩა ერთი ძე. ვისურვებთ მის აღზრდას სანუგეშოთ მშობლისა.

*

ხონიდან მოგვიედა ამბავი, რომ იქ შემდგარა მებარეშუმეთა ამხანაგობა, რომლის განძრახვა არის მოიპოვოს კარგი თესლი, საუკეთესო პარკის სახნობი შენობა და აბრეშუმის წმინდათ ამოსახვევი იარაღები, იმეცადინოს გააუმჯობესოს ამხანაგებში აბრეშუმის მოყვანის ხელობა და დამზადებულ საქონელს კარგი ბაზარიც მოუპოვოს. ამ საგანზე დაწერილბით ანგარიშს დაესტამბათ შემდგეში.

*

კუბი-გუბის გამსესხებელ-შემხანველ ამხანაგობის საქმე შეენიერათ მიდის. გასულ წელს ამხანაგობას მოუტრიალებია ორმოც-და-შვიდი ათას მანეთამდის. ამხანაგობის თანეი ოცდარო ათასს მანეთზე მეტი აქვს. ამის დაწერილბით ანგარიშსაც შემდგევი „ქვალის“ ნომრით ვაუწყებთ მკითხველებს.

ქართული ლექსიკონი.

აკაის „განცხადებასაით“ — მა მომაგონა ერთი პატარა წერილი, ამასწინათ „ივერიში“ დაბეჭდილი. მე იქ ის აზრი გამოვთქვი, რომ შემდგარიყო თანა და ამ თანხის საშუალებით შეეკრიბათ ჩვენის ქვეყნის სხვა-და-სხვა კუთხეში ქართული ლექსიკონისათვის მასალა. ჩემი მაშინდელი ხმა დარჩა „ხმათ მლაღადებელისა უღამნოსა შინა“; აკაის სიტყვები კ, იმედი მაქვს, თანაგრძობას გამოიწვევს ჩვენს საზოგადოებაში, და ამიტომ მინდა - ჩვენი სახელოვანი პოეტის წინადადებას ჩემი წინადადებაც შეუერთო, რადგან ორივე წინადადება ერთმანეთის თანამგზავრია და თანაბარი.

ვისაც ჩვენ ლექსიკონთან საქმე ჰქონია, ყველა დარწმუნებულია, რომ იმათ დიდი შემუშავება და შექცება ჰქირდება, ხალხის ცოცხალი ენის სიტყვებით. განსაკუთრებით ბოტანიკურ-ზოოლოგიური ჩიტი ნაწილი მეტაჲთ ღარიბია და გამოუყვეველი. ბევრი იმისთანა ცენტებათა გამომხატველი სიტყვები არ არის შეტანილი ჩვენს ლექსიკონში, რომელიც აუცილებლათ საჭიროა ჩვენი სათარგმნი ლიტერატურისათვის და რაცა გაამძღვრებს ჩვენს ენას, — და ეს სიმძიდრე გამოურკვეველათ იმალება ჩვენი ხალხის სხვა-და-სხვა კუთხის ენაში. მაგალითათ, ავიღოთ თუენდ გურული ბოყვიანი სახლის ნაწილების სახელწოდებანი: აფრა, ამტანი, ნეკი, ქული, სათავე, სარტყელი, ბოყვი, დეირო, ანძისფები, ვა-

ც, წინადა, კვენდლი, ჩასაკრავი, სახცავეი, ქუაი, კაი, ბელურა, და სხვა. ეს სიტყვები ან სულ არ არის მოხსენებული ჩვენს ლექსიკონში და ან მოხსენებულია სულ სხვა მნიშვნელობით.

ვისაც აკაი ხალხის სიტყვიერების ნაწარმოებთა შეკრებას ავიღებ, იმათვე უნდა მივწოდო, ჩემის აზრით, ერთსა და იმავე დროს სხვა-და-სხვა საგნების სახელწოდებათა ჩაწერა. ამისათვის საკმაო არ არის, საზოგადოათ ითქვას, რომ შემკრებელმა ყველაფერს მიაქციოს ყურადღებოა. შემკრებელთ ხელთ უნდა ქონდეთ წინდაწინვე განსაზღვრული დაწერილებითი პროგრამა და გვემა, რომ ყოველგან ერთნაირი ზომა იქნეს მიღებული.

ერთობ დაგვიგვიანდება, თუ კერძო კაცის ინიციატივას ვუცადეთ: ქართულის მოყვარულსა და მკოდნეს დღეს ჩვენში არც მატერიალური საშუალება მოვაგება და არც ფიზიკური, რომ რუსთ ლექსიკოგრაფის დილის მსგავსათ, თავის სამშობლო კიდით-კიდე მოიპოროს და შეკრიბოს სიტყვიერების მიძღარი მასალა.

ამიტომ ფრიათ საგულისხმით და საყურადღებოთ მიგვიჩინა აკაის „განცხადებასაით“ და ძალიან სასურველია, ჩვენმა საზოგადოებამ არ დაშუროს თავისი წელილი ამ საერო საქმისათვის.

ჩვენ თავის დროზე წარუვლდეთ „კვალის“ რედაქციას ამ საგნის შესახებ დაწერილებით პროგრამას.

სალოვან.

პ ა ნ ა რ ა მ ა *)

(პოეტებს)

ოტა ნიკი, ცოტა ცოდნა;
ზედ ქართული ანა-ბანა...
ცა ქულათ არ მიიჩნია
და ქალამნად ეს ქვეყნა!

ხან რუსთველობს, ხან შავთელიობს,
ხანაც მოიჩახრუხავებს...
აძიშვარებს ტკბილ-ქართულსა:
ხან თავს ქრის და ხან ატყავებს.

საპირადო და საკუტო
აზრებს აძლევს საღალ ბანსა;

სიტყვებს გააქვს ბრახა-ბრუხი,
როგორათაც ბარაბანსა.

წამოაჰავეს ტკბილ-ტკბილ რითმებს:
„ქუტო—მუტო, გული—ფული!“
და ბოლოში მიაკერებს:
„ოჰ, მამულო დაღუპულო!“

ენიც ამ სიტყვებს ახდა-უბდათ
მიაკოსებს.. მოაკოსებს,
პოეტია!.. სხვა რა უნდათ
ჩემე კაკაკა-კრიტიკოსებს?

ამ სიტყვებში ეხატებათ
ხელოვნება—პოეზია!..
ია, ვარდი და სუმბული
მათთვის მხოლოათ ჩალო-ბზეა!..

*) იხ. „კვალი“ № 7

ტაშს უყვრენ და იძახიან:
 „ეაშა! ეაშა!—გენიაო!..
 დაცემული ჩვენი მხარე
 ამის აღნადგენიაო!

ზეგარდამო შთავონებით
 ცამდი აწუთლიაო
 და ვინც ამას თაყვანს არ ცემს,
 ის ბოროტი სულიაო.“

შეფერებულ ვითომ პოეტს
 თავი მოაქვს რალაც დიდთ
 და მწერლობას ცხოვრებისთვის
 ის იკეთებს გზათ და ხიდათ:

ხან აქ არი, ხან იქ არი
 მიძვრებ — გაძვრებ — გამოძვრება!
 მაგრამ ყველაზე მედილურობს,
 კოლოტივით იბერება.

იცის კარგათ, რომ ამწონი
 და გამზომი არეინა ჰყავს...
 რომ კრიტიკოს — გაქკაქები
 ვერ არჩევენ ბულბულს და ყვავს.

აი, ამან გაასწორა...
 მხოლოთ ამან მთა და ბარი
 და მიტომაც მრავალია
 პოეტების მადებარი.

აგაჟ

(შემდეგი ოქნება)

პ ა რ ი უ ი

შემდეგა *)

IV

ა არის პარიჟში შესანიშნავი? საუსტოვე კითხვა! რა არის შესანიშნავი მაგალითათ თფილისში, ქუთაისში? ეს კიდევ მესმის, მაგრამ იგივე კითხვა პარიჟის შესახებ გავანილა! აქ უნდა იკითხოთ: რა არ არის შესანიშნავი? ესეც მოუხერხებელია, ამ კითხვის გადაჭრაც ისეთი საძნელოა, როგორც პირველის. როცა პარიჟში ჩამოდიხართ, მაშინვე შესანიშნავი რამე გსურთ ნახათ, დადიხართ, ეძებთ, ამა თ. ნუ თუ შესანიშნავი არა არის რა? საბრალო! შესანიშნავი არა არის რა იმიტომ, რომ ყველაფერი შესანიშნავია. მაშ არაფერია იმასთანა, რაც შესანიშნავი არ იყოს! რა არ არის შესანიშნავი? დადიხართ, ეძებთ, გინდათ ნახოთ ის, რაც არ არის შესანიშნავი, რომ მით შემდეგ შესანიშნავი მონახოთ. მაგრამ ამათ. თქვენ მთავრად პლანეტიდან ხართ მოსული და რა ნართ უნდა გააჩიროთ აქ არა-შესანიშნავი შესანიშნავისაგან. თქვენ მხოლოთ ყველაფერს ერთნაირი ცნობის მოყვარეობით ათვლიერებთ და ბოლოს ამ დასკვნამდ მიდიხართ. პარიჟი ერთიანთ შესანიშნავია. ამის შესახებ ჩვენ ზევით მოვილაპარაკეთ, მოკლეთ ვაქეთ, თუ რას წარმოადგენს პარიჟი საერთოთ. ახლა კი ვეკითხავ: რა აინტერესებს ქარ-

თველ მკითხველს პარიჟში კერძოთ? ამაზე უკვე-ლია სხვა-და-სხვა პასუხს მივიღებ: ქართველი პოლიტიკოსი მეტყვის — დემუტატთა საკრებულო, პარლამენტიო; ქართველი ახალ-გაზნდობა — პარიჟის ახალ-გაზნდობაო, ქართველი მწერალი — პარიჟის მწერლობაო და სხე. დღიწყით პირველით.

ერთმა პარიველმა მოთხრა: ფრანგთა ხსიათი და ისტორიული განვითარება თუ გსურთ გააცნოთ. დემუტატთა საკრებულოში უნდა წახვიდეთო. ეს რჩევა მაშინ ჩემთვის ცოტა გაუგებარი დარჩა, მაგრამ ახლა კი ამასევე ეურჩევე ყველა უცხოელს. მართლაც, წარმოადკინეთ ერთი დიდი დარბაზი, სადაც თავმოყრილია მთელი ერის წარმომადგენელი არ არის დარჩენილი საუზრანგეთის არც ერთი კუთხე, რომელიც აქ წარმოდგენილი არ იყოს! აქ შევხვდებით: პარიველს, ბრეტონელს, პროვენსალს, ნიმელს, პადკალელს, კორსიკელს და სხე. საშუალო საუკუნოებში ყველა ეს კუთხე ცალ-ცალკე სამთავროს წარმოადგენდა, თითოეული თავისთვის ცხოვრებდა, დღეს კი ერთმანეთს ვადაჯაჭვებია, ერთთათ მოკრებილა და ამ კავშირისაგან წარმოშობილა ის, რასაც საფრანგეთს, საუზრანგეთის ერს ვეძახით. არ იფიქროთ, ვითომ ამ ერთობაში გამჭირალიყოს პირადობა, საუზრანგეთს ჩაყვლაპას თავისი ნაწილინი. აბა, დააკვირდით სამხრეთელს ქტევაში, ლაპარაკში, მოქმედებაში. მას თავის კუთხის ბეჭედი აზის. ის განირჩევა ჩრდილოეთისაგან. როცა მარსელელი ლაპარაკობს, პარიველი გაიცინებს! როცა პარიველი ლაპარაკობს მარსელელი გულმოდგინეთ ყურს უდგენს, ეგების გავპარიველდოა. მისთვის

*) იხილეთ „ეკვალა“ № 7.

გაპარტიკლება ნიშნავს არა თავისთავის უარყოფას, არამედ გაშლასწინებას, გაფარავებას. მაშ შევიდეთ იმ დარბაზში, სადაც ხალხის სახელით საფრანგეთს განაგებენ. შიგნითა მოწყობილობა ამფიტეატრულია, პირდაპირ, კედელზე, გამოსახულია შეგნიერი ქალი, რესპუბლიკის სიმბოლო, რომლის ზევით ოქროს ასოებით ამოქრილია: რესპუბლიკა, თანასწორობა, ძმობა, თავისუფლება. დარბაზი, როგორც ხედავთ, სადაა. კარებიდან რაღაც თოვების ჩხარა-ჩხური მოისმის ჯარის კაცნი დამწყობედენ და მეკარემ დიძახა: ბატონი თავმჯდომარეო! შემოვიდა უბრალო სერთუქში გახვეული კაცი და მალალ ტრიბუნაზე დადგმულ საფარძელში ჩაჯდა. აი, ეს არის სხდომის მიუღვამიელი წინამძღვარი, ორატორის თავისუფლების დამცველი, ბრძოლის მოწეს-რიგე, არჩეულთა-არჩეული, ეს დეპუტატთა თავმჯდომარეა. მის წინ დაბლა, მეორე ტრიბუნაა. აი, ეს არის ორატორთა სარბიელი. აქედან იბრძვიან იასები, აქედან გაისმის დეპუტატთა სიტყვა პარლამენტში, გადადის გარეთ და ეფინება მთელ საფრანგეთს, მთელ ქვეყანას. აქ იბრძვიან არა შეწინემობისათვის, არა-მედ დედა-აზრის პრინციპისათვის. მართალია, ეს ბრძოლა მშვიდობიანია, მაგრამ ხშირათ აქ ატყეილი ბრძოლა ქულაში გაგრძელებულია და პარტიკელთ ერთმანეთს სისხლი დაუღვრიათ. ტრიბუნაზე ბრძოლა მხოლოთ დსაწყისია ქუჩის, სახალხო ბრძოლის, რაც იმას ამტკიცებს, რომ პარლამენტი ზეციდან ჩამოვარდნილი არ არის. ის ხალხის ტკივილების ნაშობია, მისი სისხლი და ხორკია. მიეუბრუნდეთ დარბაზს. დეპუტატები დიდი გრიალით შემოდინან, ზოგი რაღაცაზე ხმაურობს, ზოგი ერთმანეთს ედავება, ზოგი ხუმრობს და იცინის, ყურთა სმენა აღარ არის, ზოგი ჯდება, ზოგი ეფხება; ამ კუთხეში ერთ-ერთი გჯუღუღია, იმ კუთხეში მეორე, საერთო არეულობაა. აქ-იქ ხედავთ თეთრი თითი შემოსილთა-ეგებს, უფრო ხშირათ ქალარებს და კიდევ უფრო ხშირათ შეთმინათ, ახალგაზღვრი გამოხედულობით. ეს უმრავლესობაა. გუგებით არაფერი არ გესმის, ყველა ლაპარაკობს. მოიხედავთ ტრიბუნისკენ და თურმე რამდენი ხანია ერთ. ორატორს ლაპარაკი დაუწყა; მხოლოთ ორი სტენოგრაფი შეჩერებია პირში, არიქა, მასი სიტყვა ისტორიას არ დაეკარგოსო. ტყუილათ რეკს თავმჯდომარე, ჩუმათ, ჩუმათო. ფრანგები ფრანგობენ, კიდევ უფრო ხმაურობენ; ორატორი კი, ვითომ ყველა სმენათ იყოს გადაქცეული, თავისებურათ მკვერამეტყულობს. უცებ ერთ-და ნაწილად ზრიალი ატყა, მეორე ვაშა, ვაშას იძახის. რა მოხდა? ორატორმა თქვა რაღაც, რაკ პირველს არ მოეწონა, მეორე კი თანაუგრძობს. სა-

ცოდავი ორატორი! ჩანაირათ დააკმაყოფილოს ყველა! აქ მოლაპარაკეს დიდი გულ გრილობა უნდა, ან არ გისმენენ, ან და, თუ მოგისმინეს, ერთი ნაწილი ყოველ წუთში სიტყვას გაწყვეტინებს, არ მოწონს, მეორე-ყოველთვის ტაშს გიკრავს, კმაყოფილია. როცა მინისტი ლაპარაკობს, პირი უკიდურესი მემარცხენისკენ აქვს მიქცეული, ვითომ სურს ესენი დაარწმუნოს სიმდიდრე-სიღარიბე ბუნების კანონიაო, სწორეთ ისე, როგორც ნაპოლონ მესამის მინისტრი რესპუბლიკანელებს არწმუნებდა ბუნების კანონი მონარქიაა და არა რესპუბლიკაო. დასთა ბრძოლა თანდათან მწყვედება და ხშირათ სხდომა საშინელი აურ-ზაურით თავდება. მოწინააღმდეგენი ერთმანეთში კი არ არიან არეულნი, რაზმ-რაზმათ სხედან თავიანთ მეთაურებით. შემოვადენით თვალთ ამ წყებებს, ეს დიდად საუფლისძმია. სულ მარჯვნით, უკანასკნელ სკამზე დაინახეთ ერთ ღვღელს. საგრო ყრილობაში მხოლოთ ერთი ღვღელი უნდა იყოს? საშუალა საუწყურებში ქვეყნის საქმეებს სამუდგოდ განაგებდა, დღეს კი ისე დაქვეითებულა, რომ არაერთიანი უფლება აღარ შეჩერენია და კანონ-მდებლობის ასარეზიდანაც გაურქვიათ. როცა ერთ-მეორება გადიდირდა სამუდგოდულებს ჩამოვრთვა სამოქალაქო უფლებებში და თავის მორჩილთ განიხადა. ამ გეგრათ მონარქიამ უარყო სამუდგოდულების ბატონობა, მისი ადვლით თითონ დაიქრა. აი, ამის ნაშთსაც ვხედავთ პარლამენტში. იმ მუღდლის გვერდით ზის მონარქიელთა პატარა გჯუღუღი. ერთ დროს დასი იყო ქვეყნის ბატონი, ახლა კი ისე დასუ-რავებულა, რომ რამოდენიმე დარჩენილა. რა მოუვიდათ? რესპუბლიკამ უარყო მათე და სამეფო-წყობილება, მუღდა რესპუბლიკელთა დიდი უმრავლესობა, რომელიც იწყება მონარქიელების გვერდით და მოიღის მარცხნი. ამათ ხელშია დღეს მთავრობა. ამ გვართ, მონარქიამ უარყო სამუდგოდულება, რესპუბლიკამ მონარქია. პირველი ორი შევრთბა მესამის წინააღმდეგე. მაგრამ არც ამ გაჩეროდ, ცნობრება. რესპუბლიკელობის იქით ჩვენ ვედავთ ახალ დასს, რომელსაც უკიდურეს მემარცხენებს უწოდებენ. ამათ სურთ სოციალური რესპუბლიკის, ანუ საზოგადო საკუთრების დამყარება. ესენი ეკუთვნიან უმრავლესობას. რომ ხედავთ, როგორი უკიდურესობით მარდის ისტორია. თქვენ უარყავით მეფობა, ჩვენ თქვენს ბურჟუეების უარყოფლით ვართ, მერმისი ჩენ-ნიაო. ახლა ამათ წინააღმდეგე შევრთბენ ყველა ზევით მოხსენებული დასები: კლევიკალური, მონარქიული, რესპუბლიკანური. აი, ისტორიის ფელოლოფია. წინ-გადადგმული მეორე ნაბიჯი ერთეული ნაბიჯის უარყოფაა, მესამე—მეორის და ასე ბოლომდი. ეს ჰეგელის ტენისის და ანტიტეზისის განხორციელებაა... ემარა, ბატონო პოლიტიკოსებო, ამან რა ლაპარაკი. ნუღარ დაიჩემებთ, ცნობრება ჩემით თავდება, მე ვთქვი მისი უკანასკნელი სიტყვაო...

საზღვარ-გარეული

(შედეგი ქება)

ტერმინები

(თეთრი ვინჯულები)

აიკანით, შესწავლეთ, დაუხლოდით ბუნებას; შეაჩვიეთ თაყ მის კვლევადობას და გაძლიერეთ თავღებათ თვით ბუნებას შემოქმედს, რომ ათასი წლის სიცოცხლეც არ მოგებინებდეთ!

მე დარწმუნებული ვარ იმ უკუწურთა რიცხვითა შორის, რომელიც ძალათ ესალმებიან ამ წუთისოფელს, არცერთი არ უჩვეია, რომელსაც ბუნება ყურგობდეს და მასთან დაახლოებული იყოს!

ამას გვიმტყიცებენ, სხვათა შორის, სოფლის მცხოვრებნი, რომელნიც ბუნებასთან დაახლოებულნი არიან და ლეთიურ შრომაში ატარებენ დროს. გარწმუნებთ, ვერ დამისხლებთ ვერც ერთს შემთხვევას, რომ სოფელს, პატრიარქის მშრომელს ძალათ თაყ მოეკლას! თუმცა კი ყველამ კარგათ ვიცით მათი გაკურნება მატერიალური მხრით.

ღიან ბატონებო, აინთეთ გულში ცეცხლი ბუნების სიყვარულისა, შეისწავლეთ მისი უთიომელი და უტყუელი კანონები, დაუხლოდით ცხოველმყოფელ ბუნებას, დაწაფებით ამ უკუდავების წყაროს და იმდენ უღკველ საინტერესო ფაქტებს გაიგებთ, რომ სიცოცხლის ინტერესი ერთი-ათასათ აღეჭმურით და ძიება-კვლევით სამართის ნაირათ დატყბით.

მაგრამ, რას ვამბობ, ბუნების ცოდნა მარტო გასართობია? განა მთლათ ჩვენი კეთილ-დღეობა ბუნების ცოდნაზე არ არის დამოკიდებული? ეს კვშმარიტება ხომ ყველასათვის ცხადია.

—

აერ დაკვირდით თუნდ ამ ნახატს, რა ნაირი ცხენ-დარბაზებია აშენებული. ამისთანა ცხენ-დარბაზებს ხშირათ წააყვებდა ხოლმე მგზავრა ცხელი ქვეყნების ტყეებში. მეტადრე დასაუფრეთ აფრიკაში იმდენა ამ გვარი შენობები, რომ კაცს ეგონება ზანგების სოფელში თუ შეველიო; მაგრამ როცა გაკვირვებული მგზავრი კარგათ დაკვირდება, აღმოჩნდება, რომ ეს ცხენ-დარბაზები ჯინჯულების ტოლა მწერებს—ტერმინებს ეკუთვნით, რომელთაც იდიო ხელოვნებით აუშენებიათ ამოდენა კოშკები.

შედარებით რომ ვთქვათ, ეს შენობები მართლაც და უზარ-მზარია არიან. ბუნების მკვლეველი მეცნიერი ბოუნერი მოგვითხრობს: „რომ შევღართ სიდიდით ჯინჯულა (ტერმინტი) კაცთან და მერე ტერმინტის სიდიდე შეუღართ მისგან აშენებულ კოშკებს, მაშინ გამოანგარიშებით აღმოჩნდება,

რომ კაცმა, რომელიც ამ ჯინჯულებს შეეჯიბრება, უნდა ააშენოს 400 საყენებ უმაღლესი კოშკი! წარმოიდგინეთ ახლა სიმკიდრე ამ გასაცარ შენობისა.

ტერმინტები ამ თავის ცხენ-დარბაზების ასაშენებლათ მასალათ ხმარობენ ქვას (კენჭებს), თხას და ხეების ნაშტრევეებს. ამ მასალას მუშა ტერმინტები—კალატოზები თავიანთ ნერწყვით ამზადებენ და მერე აწყობენ კედლებს და გამოჰყავთ ისეთი მავარი ფეშმთიანი კოშკები, რომ სპილოების სიმძიმესაც კი უძლებენ, სპილოების ნახირი როცა ამ კოშკებთან გაივლის ხოლმე, ამათზე იხებენ გვერდებს. გარეული კამეჩებიო, ამბობს მაქსიმოვი, ამ კოშკების თავებზე ავხანიათ ხოლმე თავიანთ ამხანაგს შორებ-დარაჯს კამეჩს, რომელიც ამ სიმალიდან გარშემო ათვალბებებს—არაქა მტერი არსიდან დაგვეცესო.

ტერმინტებს თეთრ ჯინჯულებათაც იწინებენ. ეს არც საკვირველია, რადგან ხასიათით, ყოფაცხოვრებით და ზნე-ჩვეულებით მართლათაც ძლიერ წააგანან ჩვენი ნაცნობ შეე ჯინჯულებს.

მაქსიმოვი ამბობს, რომ ჯინჯულებივით ტერმინტებზე უეჭველათ საზოგადოებრივ ცხოვრებას მიდევნო, შოლოთ იმ განსხვავებით კი, რომ ჯინჯულებს უყვართ რესპუბლიკური მართვა-წყობილება; ტერმინტები კი საშინელი თაყვანისმცემლები არიან მონარხიულ პრინციპებისაო.

ნახატზე რომ შეპრის თავებივით აწოწილ შენობებს ხედავთ, ვე თითოეული ცხენ-დარბაზი ცალკე სახელმწიფოებს წარმოადგენენ.

ღიდათ საინტერესოა გაიცინოთ, შიგნით ამ კოშკებს რა მოწყობილება აქვთ და ან რა ცხოვრება ტრიალებს ამ რამდენიმე მილიონისგან შემდგარ ჯინჯულების (ტერმინტების) სამეფოში.

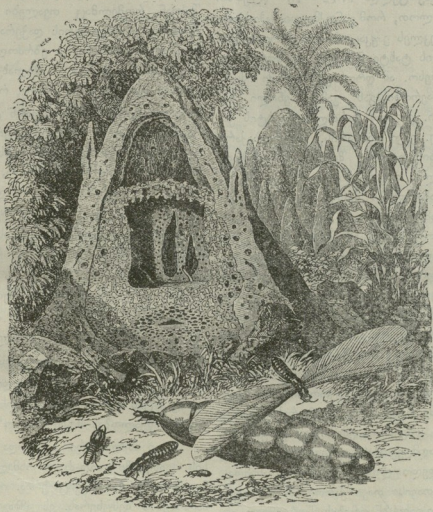
იგივე ბოუნერი ისეთი ინტერესით და აღტაცებით აგიწერს ტერმინტების შენობების შიგნითა მოწყობილებას და ამ ჯინჯულების ცხოვრებას, რომ იმედია, ცნობის მოყვარე მკითხველი ბევრს ისიამოვნებს.

„შიგნითა მოწყობილება ტერმინტების ბუდეებისა,— ამბობს ბოუნერი— ისეთი რთული და მრავალ-ფეროვანია, რომ ამათი აღწერით მთელი ტომები გაივსებოდა. აქ უფლებდებათ ურცხვო, მილიარდობით ოთახები, თაყვის ფუჭის მსგავსი ფოსოები, ბაღლებისათვის განსაკუთრებული ოთახები, საკუქნაოები, საყარაულო ოთახები, საძრომლები, დერეფნები, საჩაფუბი, ხიდები, გვირაბები, გზები, კიბეები, აღმართები, თაღები და სხ. და სხ. და ყველა ამ მოწყობილებას ერთხელე დაწესებული სა-

მუდამო გეგმა აქვს, რომლითაც ამ სამეფოს ინკინერები უცვლელათ ასრულებენ. დარბაზის შუა გულში, რომელიც დაფარულია ყველა მხრიდან და შიშს გარეშეა, იმყოფება დიდი შეენიერი სამეფო ოთახი, რომელიც ძლიერ წაავას თლიან ფეხს. ამ ოთახის გარშემო შემომწყრიბულან ოთახება ბაღლებისთვის, სადაც აწყვიან კეერცები და დაცოკავენ ახლათ გამოჩეილი მატლები. ამ ოთახებს იქით იწყება კიდევ ოთახები მოსამსახურეთა და მუშათათვის, რომელნიც ემსახურებიან დედოფალს. მას მე-

ლიც სულ ზემოთ თაღის ქვეშა გამართული, ეს დიდი დარბაზი უთუოთ საზოგადო ყრილობისთვის არის დანიშნული, ან არა და, როგორც ზოგიერთა სწავლელები ფიქრობენ, ჰერის დასაწმენდათ თუა მოწყობილი. ყველა ოთახები და დარბაზები ბანებითა ნახური და მილებით გამართულა. წვიმის წყალი ამ აუარებელი მილებით ქვესქველში ჩადის*.

წარმოიდგინეთ მკითხველო, ბიუნენის გაუზომავს ეს თიხის ლულები და ზოგიერთის სუგანე გარდიგარდმო (დიამეტრი) 10—12 სანტიმეტრი აღ-

ტრემიტები (თეთრი ჯინჯვალა), შეფე, დელოფალი, მსუღარი, მუშა, ფრთხანი თეთრი ჯინჯვალა, ტრემიტების სსსსდე.

რე იწყება განსაკუთრებული ოთახები სამხედრო მილიციისათვის, რომელთა შორის დატანებულია უთუალაი საკუჭნაოები, სადაც ინახება სათადარიგო ფისი, გომიზი, მცენარეთა გამზარი წენი, მარკელეები, ხილი, ხეების ნამტერეები და სხვ. და სხვ. სამეფო სადგომის ზემოთ და მის ქვედა სართულში იმყოფებიან მრავალი ოთახები მუშათა და მხედართათვის. ამდენი ურიცხვი ოთახები ჯერ ერთმანეთთან შეერთებულები არიან განსაკუთრებული საეულით, დერეფნებით; მერე კი ყველა საეული გზები და დერეფნები უერთდება ერთ დიდ დარბაზს, რომე-

მოჩენილა! ჩვენ რომ ბანებს წვიმის სადენ ლულებს ეუკეთებთ, სწორეთ იმადენები ყოფილა!

კიდევ ბერის ოთახებს და დერეფნებს აგვიწერს მეცნიერი ბიუნენერი, მაგრამ რა საჭიროა აგერ ნახატს დააკვირდით. აი, ეგ დიდი კოშკი განგებ შუაზე გაჭრილი, რომ კარკათ გაიშინჯოს შიგნითა მოწყობილება და მომართულება ტრემიტთა სამეფოსი. მაგას იქით შაქრის თაები რომ აწოწილან, ეგერიც ტრემიტთა ცალკე სადგომებია ერთსა და იმავე გეგმაზე აშენებული.

(შემდეგი: იქნება)

ქართლ-კახეთის შეერთების ისტორიიდან

II

შემაჯგო *

ავდაპირველათ თეიმურაზის წადილის წინააღმდეგი ვახთა მასკოეში მყოფი ქართველობა: მეფე ეახტანგ მეექვსეს შვილი ბაქარი და მისი ამაღლა. ქართლ-კახეთის შეერთება დღე-დღეზე იყო მოსალოდნელი; ხმაუ ვავრცელდა 1742—43 წლებში; დაახ, არა უსაფუძვლოდ, რომ განთქმული შაჰი სპარსეთისა ნადირ, ერეკლეს ვაჟკაცობით გაეცირებულყო, აპირობსო, ქართლის ტახტი მისცეს თეიმურაზსაო, კახეთისაჲკი ერეკლესო. ამ დროს ყაზარღოში იმყოფებოდა რუსის მთავრობისაგან გამოგზავნილი ბატონიშვილი ბაქარი. ეს იყო ქართლის ტახტის კანონიერი მემკვიდრე. ეჭვი არ არის, რომ ბაქარი აპირებდა თეიმურაზის და მისი შვილის წინააღმდეგ მოქმედებას. ქართლის თავად-აზნაურთამაც მალე შეიტყო ბაქარის ყაზარღოში მოსვლა და ამილახვრის შვილების წინამძღოლობით მეფე თეიმურაზს წინააღმდეგობა გამოუცხადეს. ამ შემთხვევაში ჭკუიერათ მოიქცა კახეთის მეფის მეფულე, თამარი, ბაქარის და. ეს კახეთიდან ქართლში მოვიდა და მოახდინა თავად აზნაურობის ყრილობა. თამარმა თხოვა კრებას, რომ მისთვის მიეცათ ქართლის გამგეობის უფლება. ამასთანავე მან გამოაცხადა, რომ მისი ქმარი და შვილი არაეითარ მანაწილეობას არ მიიღებენ ამ სამეფოს გამგეობაში **). თამარმა კარგათ იცოდა, რომ ქართლში, განსაკუთრებით ამილახვარნი არ დაეთანხმებოდენ არც თეიმურაზს, არც ერეკლეს, პირიქით ყოველ საქმეში და განკარგულებაში ისინი წინააღმდეგობას გაუწყებდნენ. ქართლის თავად-აზნაურობა დედოფლის თხოვნაზე დათანხმდა; ამგვარათ, თამარმა თავისი თავი ქართლის მმართველათ გამოაცხადა. თავად-აზნაურების სურვილით ეს უფლება ექნებოდა თამარს მინიჭებული იმ დრომდე, ვიდრე მისი ძმები რუსეთიდან დაბრუნდებოდნენ. ამ საქმეში დიდ მონაწილეობას იღებდნენ ამილახვარნი, რომელნიც თავსა ზაცხდნენ ქართლის მეფის მოადგილეთ.

ამბობენ, რომ თვითონ თამარი წაიდა სპარსეთის სატახტო ქალაქს ისპანს, რათა პირადათ მოგხსენებინა შაჰისათვის ქართლის თავად-აზნაურთა სურვილი. შაჰის ბრძანებითაც თამარი დამტკიცე-

ბულ იქმნა ქართლის მმართველათ. ქართლში დროებით ჩამოვარდა სიხოზე, მხოლოდ ამ მყოფდროებამ დიდხანს არ გაატანა.

თუმცა ქართლის მმართველათ ითვლებოდა თამარი, მაგრამ მას დიდ გავლენა არ ჰქონდა ამ სამეფოში: გამეფება ამილახვარიან ხელში იყო. ამიტომაც თეიმურაზ II-ემ და ერეკლემ განაგრძეს მათ წინააღმდეგ ბრძოლა. მამაშვილმა გადაწყვიტეს, რომ ჯერ ქართლ-კახეთის მოწინააღმდეგენი გივი ამილახვარი და ერისთავი შანშე მოეშორებინათ თავიდან. შანშე მალე შეიპყრეს და გაგზავნეს ნადირ შაჰთან, რომელმაც თვალში დათხრეინა. მხოლოდ თეივი ამილახვრის დაქვარა არ იყო ავრე ადვილი. თეიმურაზი ბევრი ებრძოლა, სანამ მას სრულიათ დამარცხებდა. ამილახვარიანთ საზოგადოთ ეჭირად მეფე ბაქარის მხარე, რომელთაც რუსეთის მთავრობაც შეელოდა. აქედან ცხადია, რომ სპარსეთი, როგორც მუდმივი მტერი რუსეთისა, უფრო თანაუგრძობდა თეიმურაზს. ამიტომაც ადვილი გასაგებია ნადირ-შაჰის წერილი, რომელშიაც იგი ურჩევს თეიმურაზს ქართლის დაქვრას: „თუ ქსნის ხეცსაც დაიქვრა, ორივე საერისთო შენთვის მოგვიცემია“: თეიმურაზმა ყვენის ბძანებით წაართვა არაგვის და ქსნის ერისთავებს მამული. ესენი ამ დროს ერთმანეთს ებრძოდნენ და ამით ქართლს აწუხებდნენ. ამილახვარ-შვილებმა თეიმურაზ მეფის ამგვარი მოქმედება რომ დაინახეს, ოსმალოს ჯარი მოიწვიეს უსუფ-ფაშის წინამძღოლობით. ხონთქარმა სხვათა შორის გივს ამილახვარს გამოუგზავნა „ხალათი, ცხენი და თეთრი ფრიალი“—ამ სიტყვებით: „გივც ჩვენს სამსახურზე ხმალს იწვევდეს, კიდევ უმეტეს წყალობას მოელოდესო“ *).

გივი ამილახვარი გამავრდა სურამის და რუისის ციხეებში დიდ-ძალი ოსმალოს ჯარით, რომელშიაც ბევრი ლეკიც ყოია. იგი აპირობდა კახატონების შემუსვრას. ეს ამბავი მალე გაიგო თეიმურაზმა და მაშინვე წამოვიდა გივის წინააღმდეგ თავის ჯარით, რომლის მხედართ-მთავრათ იყო ერეკლე ბატონიშვილი. კახლნი მიადგნენ აჩაბეთის ციხეს, სადაც იმყოფებოდა ერთი ნაწილი ოსმალოს ჯარისა. ერეკლემ ბძანებით კახლნი გადაცინდნენ ციხეში და სურამ აიღეს. ამ დროს მოვიდა გივიც დანარჩენი ჯარის კაცით და გარს შემოადგა ბატონიშვილს. გამოვიდნენ კახლნი ციხიდან და დაუშინეს მტრებს. ატყდა საშინელი ომი, ასე რომ პაპუნა ორბელიანის სიტყვით: „თოფის ხმისაგან ყურთა

*) იტოლ კვალ № 6

***) Ист. Георгіанск. 39 ფ.

*) ქართ. ცხ- II 6. 363 ფ.

სმენა აღარ იყო. ოსმალოს ჯარმა ვერ აღიმაგრა კახელები და უსუსუ-ფაშის ბძანებით უკან დაბრუნდნენ. ამით ისარგებლა ერეკლემ და გამოუღდა შემინებულ მტერს. კახელი მიჰყვეს „კავით“ ცხინვალამდის. „უნდა გენახათ მას დღეს ბატონიშვილი ერეკლე“—ამბობს პაპუნა—, „მას ბძანებდით: როგორც ლომი, გვგრ იბრძვისო. ასაკით იყო მცირე, მაგრამ რასაც საქმეს იქმოდა, ფალავანის შესადარისი იქნებოდა“. ამგვარათ გათავდა ეს პირველი

შეტაკება კახელებისა შერთებულ ოსმალ-ქართველ ჯართან. დიდ შემწეობას უწევდა ერეკლე თავის მამას თეიმურაზს. თვითონ თეიმურაზი დიდთ აფასებდა პატარა კახსა და ხანში შესული და გამოცდილი სარდალი არ თაკილობდა ოცდა-ათხი წლის მხედართ-მთავრის ხელ-ქვეითობას.

(შემდეგი იქნება)

ა. გარსევანიძის

პ ა რ ტ ა ხ ი

(მოთხრობა გვ. ნინოშვილისა).

შემდეგი *)

XI

გვარამხემ გაიხმო ჯერან გარეთ და სახე-გაფითრებულმა ხმის კანკალით გაუმხილა ყოველივე, — თუ როგორ ნახა ელისაბედიშა მელანია და ლევან ერთათ და სხვა. თითონ მელანია ამ დროს პატარა სახლში იყო და ვახშამს ამზადებდა. ჯერანს ისეთი სახე დაეღდა, რომ იფიქრებდით— ცოფდება, ან ანთება ემართებაო. ის ხმა ამოუღებლივ შევიდა სახლში, ჩამოიღო თოფი და დააპირა გარეთ გაეარდა. მაგრამ მას ეცნო ხელში განზრახ ამ საქმისთვის მოწვეული მეზობლები და, როგორც იყო, წაართვის თოფი. ჯერან ახლა მივიარდა დამბახს, იგდო ხელში, ერთი ლომივით დატრიალდა, შემოიკვალა გარს ყველა. მაგრამ კარებში ხელ-ახლავ შემოქცეს. მხოლოთ ეს კი, რომ არ იქნა, დამბახა ვერ წაართვის ხელიდან. „გამიშვით! გამიშვით!“ გიჟივით ყვიროდა ჯერან. მაგრამ მეზობლებს მაგრათ ეჭირათ ხელში და ეუბნებოდნენ: „გადირო, ბიჭო, თავს იღუპავ! შენსვამეტს არ დამართია ამისთანაი თუ! ციმბირში გაგაგზავნიან. დედა და დიი მაინც აღარ გეცოდება?“ ამ ხმაურობაზე მოვიდნენ სხვა მეზობლებიც, რომლებთანაც ზოგი ეხვეწებოდა ჯერანს დადმდიო, ზოგი უწყურებოდა— „ჩვენც კაკი ვართ, დავეიჯერე, თუარა ბაწრით შეგკრავით და ესე გამოყუფებთ“ო. ზოგი უსახელებდა მაგალითებს— აია-და-აი კაცებს დაემართა შენსავით, მარა ცოლი არ მოუკლავსო. ქალები კი მელანიას შემოეხებენ და ერთ შეადღეს აუენებდნენ: „ცხენის

ძუზე ჩამოსაკიდი ხარ! მიწაში უნდა ჩაძვრე! რავე გაბედე ასე ქვეყნის დატყვევაო და სხვა; მელანია კი ეგდო მიწაზე და ტირიდა. თავის გასამართლებლათ ერთ სიტყვასაც ვერ ახერხებდა. უკანასკნელ თან მოქანცულმა და თან მეზობლების რჩევით გონზე მოსულმა ჯერანმა გაავდო დამბახა ხელიდან. ამას შემდეგ სამ დღეს კიდევ მალაედა თეკლე მელანიას თავის ოჯახში. მეოთხე დღეს მეზობლები ჩამოდგნ მოსაშუალებთ და შეარჩვეს ჯერანს ცოლი. ამას შემდეგ წაიშალა ჯერანმა ხელი ცოლზე საცემრათ, დაეიწყა, რომ ამბობდა: „ცოლის ეინც ვაღიბავს, იგი კაცათ არ მიხსენებია“ო. აიმიზუნებდა რალაც უშინწველია მიზნს, მოაგლებდა მელანიას თმში ხელს, დასცემდა მიწაზე და ამოიყრიდა ჯერანს. ხვარამზე და მისი ქალი ეცემოდენ ჯერანს ხელში დასაკაეებლათ, მაგრამ რას გახებოდა ორი სუსტი ქალის ძალა ვალომებულ ეაყკაცთან! ხანდახან პატარა ლუკა იხსნიდა დედას ცემისავან: ის გაბამდა საშინელ ტირილს და ყვირილს, როცა დედას მიწაზე დაცემულს დაინახავდა. ჯერანსაც მოუღებოდა გული შეილის ტირილზე და დაეზოგოდა მელანიას. მელანია დანაშაულთ გრძობდა თავს და ამიტომ ემოჩრილებოდა ქმრის სისასტარეს. ფექარათაც აღარ მოსვლია იმ შემთხვევას შემდეგ ქმრის სახლიდან გაქცევა, ან კი და სად უნდა წასულიყო? მისმა მშობლებმა როცა შეიტყვეს— ჩვენ ქალს ქმრისათვის უღალატნიაო, წყევა-კრულვით გამოეზოგენ მას. მელანია ყოველთვის ტირილს დაიწყებდა, როცა ვახსენებოდა მამის სიტყვები: „თავი მომჭერი ამ სიბერის დღეს, მარა ჩემმა თვალმა აღარ გნახოს ამას იქით! შენ დღეის იქით აღარ გვაეს არც დედამამა და არც დამამე“ო. მართალია, მელანია ძლიერ იშვიათათ დადიოდა მშობლების სახლში; ხანდახან მამა თუ იწახულებდა თავის ქალს, აფარა სიდედრი, ცოლის დები და ცოლის ძმები დათბოენილი ჰყავდა ჯერანს თავის სახლიდან. მაგრამ მელანიას მაინც

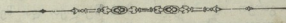
*) იხ. „გველი“ № 7.

დიდ იმედით მიჩნდათ ისინი. ახლა ყველა დაჰკარგა! ლევანის ნახვა ხომ აღარ შეეძლო და არა მელანისა. ზეარამზე და მისი ქალი ახლა კარზე აღარ უშვებდენ რძალს მარტო. თითარი ლევანსაც ხომ ესეთი დღე დააყენეს მშობლებმა: — „რავა ვაგებდე ქალის შეყვარება“; მერე მოუწახეს საკოლე და თითქმის ძალათ დააწერინეს ზედ ჯვარი. ამ უკანასკნელმა გარემოებამ სულ მთლათ მოხარმა მიანც მელანისა გული. მთელ ღამეებს ატარებდა ტირილით.

არ გაუვლია ზემო აწერილ შემთხვევას შემდეგ ორ თვეს, რომ მეორე თავზარ-დამცემი შემთხვევა მოხდა ჯერან ტყვიანის ოჯახში: ჯერანის ვაჟი, ლუკა, მოკვდა ყელის ტყვილით, ანუ როგორც სოფელში ეძახიან „კისერ-ბატონებით“. ლუკას სიკვდილში, რა თქმა უნდა, მთელი ოჯახი მწარეთ დაატოლია; ზეარამზე დღე-ღამე არ ისვენებდა გლოვიანად; ელისაბედ ყოველ დღე მივირბნდა ლუკას პერანგს, რომელიც თავის ხელით შეუჭერა და აყრიდა ზედ სრემლებს; ჯერან ცოცხალ-მკვდა-

რი დადიოდა და ყოველ წამში ოხვრით ამოიძახებდა — „ვიმე შეილოაო! მაგრამ მელანისა მწუხარება სულ სხვა იყო: მელანიასთვის შეილის სიკვდილით მოკლამ ყოველივე ნუტევი; ის ხშირათ ეკითხებოდა თავისთვის: „მას შემდეგ რაღაიზა ვარ ცოცხალი! რეიზა არ ვაგეყვი ჩემ ლუკასო. მართალია აიმედებდენ, მტარდრე თვლენ: ანუ გემონია, ჯერ კიდო ბაღანი ხარ, ასე ქეია, შეილსაც მოგწრობი და ყოლიფერ სიკეთესა“ო. მაგრამ მელანიასთვის ახლა აღარ ჰქონდა ამ სიტყვებს მანუტევიმელი ძალა; ცხოვრების უკუ მართობამ ასწავლა მას ყოველივესთვის ეჭვის თვლით ემზირა. ოჯახი კი ისე უყურებდა მელანისა, თითქო ამ უკანასკნელს მოკვალას თავისი შეილი. შენმა კლემამ ურჯულობამ დაექცია ჩეენი ოჯახისო — ვუბნებოდა მას ხან მული და ხან დედათილი. „შენ არ მოკტები, თვარა სხვაი ყველიაო. — რამდენჯერღვე უფხრა ქმარმა. „ეეთამ ჰქონდა დასაქტევი ყოფილა იი სიკვდილი! ვისაც არ უნდა, იმას კლავს და ჩემისთანა უბედურს არ ეკარება“ო — თქირობდა მელანია.

(შემდეგა ექვება)

„აკვალის“ და მესამე დასის მწერლები

(ჩვენს დიტერატურული იდეოუსია)

წერილი პირველი

Тетервавъ не дотать по дереваямъ.

I

ვიღ მაისს გასული წლისას გაუმადლარმა დედამწამ მიიბარა თავის ცოც მკერდში გასციებული გვამი ახალგაზდა ბელეტრისტის ეგ. ნინოშვილისა. აგრე უტბათ დაკარგვამ სალიტერატურო ასპარეზზე ახლათ გამოსული მწერლისამ გამოიწვია, როგორც მოსალოდნელი იყო, ჩვენს საზოგადოებაში უყვარი რაღაც რეფლექტორული, მაგრამ გულწრფელი თანაგრძობა. მან წყნარათ, ქართულურა გულმტკიცენულობით, გადაუხდა უკანასკნელი ეალი თავის უფროათ დაკარგულ შეილს. ჩვენს ნაფიც ლიტერატორებს ეს წყნარი თანაგრძობაც გაზვიადებულ-გადაჭარბებულათ მოეჩვენათ. ეს აგრეც უნდა მომხდარიყო: ეგნატე, როგორც დაუძინებელი მტერი რუტინისა და ავტორიტეტისა, სრულიათ არ თვლიდა საჭიროთ მოედრეკა მულის ნაფიც ლიტერატორთა წინაშე. ის თავისი საკუთარი ძალ-ღონით ჰკაფავდა ცხოვრების დაბურულ, გაუვალ ტყეს და ეწეოდა მძიმე უღელს თავის ვაკეფულ ბილიტზე. ჩეენი ოლი

მკიელები უტკიროდენ ეგნატეს მხოლოთ როგორც ბელეტრისტს. ამ მხრით უფროათ დაკარგულ ნინოშვილს, რასაკვირველია, ბეერის ევრაფრის მოსწრება შეეძლო, ეს ვარემობა — არა ბეერის დაწერა — მიიჩინეს უტყუარ საბუთათ ეგნატეს გვამთან ერთათ მისი სახელის დამარხვისა. მაგრამ ოლიმპის სიმადლიდან მაქერალთ ერთი რამ გამოეპარათ, ერთი რამ ეერ შენიშნეს. ეს ის მოვლენაა, რომელთან მქილრათ არის დაკავშირებული ეგნატე ნინოშვილის სახელი და რომელიც უტკედათ ჰქმნის ამ სახელს. ამ მოვლენას, რაც უნდა უარჰქონ ის ჩეენმა კეთილისყოფილებმა, ჩეენ ეწუოდებთ ხორც-შესხმულობას ეგნატეს ნინოშვილის ნათელის სულისას. აო, საქმე რასწია?

როგორც უნდა იყოს ნინოშვილის დედას დასწერლო ასპარეზზე, ეს დედალი იმდენათ მნიშვნელავანი არ არის, რამდენათაც მისი ორგანიზატორული მოქმედება. რამდენათაც დრო მიდის, იმდენათ უფრო და უფრო ერწმუნდები, რომ ეს დედა მანაი შემკული ყოფილა დღე ბუნებრივი ნიქთათა და ზეიობის ძლიერებითა. ჩეენ ამით არ გვიანდა, რასაკვირველია, ვთქვათ, რომ ნინოშვილს თავისი ნიქის შესაფერი განვითარება ჰქონოდაეს. ამისთვის დრო იყო საჭირო. მკითხველმა კი კარგათ იცის, ეგნატე ნინოშვილის მწარე ბედი, იცის რა გვიან გამოფონა მან ცხოვრების კუბრის მოარევიდან, რა გვიან მიჰყო ხელი თვით-განვითარებას, ძალა ნინო-

შვილის ბუნებრივი ნიჭის მასში გამოიხატა, რომ რის ამოკითხვაც ვერ მოასწრო მან წიგნებიდან, ამოკითხა ცხოვრების სიღრმიდან, მისი ცოცხალი ფაქტებიდან, ამ საიმედო და უტყუარი წიგნიდან. ერთი მხრით ამ გარემოებაში და მეორე მხრით ნინოშვილის ზნეობრივ ძლიერებაში უნდა ეძებდნენ მიზეზს მისი ზე-გავლენის მასზე ბევრათ ნაკითხსა და განვითარებულ პირებზე. საქმე კიდევ იმაშია, რომ ნინოშვილი თავის ბელეტრისტულ ნიჭს ძალიან ეკუთვნის თვლით უტყვერდა. ამისთვის მისი მოთხრობები თითქმის ყველა გამოწვეულია უფრო შემთხვევით, ვინემ წინდაწინ მოასწარებთ. ის ხედავს რაიმე გულ-შემწარავ საზოგადოებრივ მოვლენას, მაგ. მოსე მწერლის უნამუსო გაიძვარებას, მის ზნეობრივ გახრწინლებას, ძალა-უნებურათ ხელში კალამს იღებს, უბრალო ფელეტონის დაწერა უნდა, მაგრამ მის უნებურათ მოთხრობა გამოდის. აი, სად მარხია მიზეზი იმ მწერლობაში საუცხოო მოვლენისა, რომ არც ერთი პირი, არც ერთ მის მოთხრობაში არ არის წაყოფი უქმი ფანტაზიისა. მის მოთხრობებში დასურათ-ხატებულნი ტიპნი—ყველა ცოცხალი პირებია, ყველას მათ პირადათ იცნობდა ჩვენი ძვირფასი ეგნატე. რომ კიდევ ვგრძნო სასყებით თავისი ბელეტრისტული ნიჭი, ე. ნინოშვილი მაშინაც ვერ მიაქცედა უმთავრეს ყურადღებას მწერლობის მოქმედებას. როგორც იცის მეთხველმა, ის მებტორიგით გამოცურდა ჩვენი ცხოვრების ჰორიზონტზე, გამოცურდა იმდენათ სუსტი ხორკით, რამდენათაც ძლიერი იყო სულით. კუთხანი აღამაინა, ის კარგათ ხედავდა, ამ დისონანს ამ ორ ნაწილთა შორის, ხედავდა, რომ მისი დატულებული ხორცი დიდხანს ვერ ატარებდა მის ლონიერ სულს. ამისთვის გარაკცელებული ენერგიით მივიზიდებოდა ის ცოცხალი, პრაქტიკული მოქმედებისაკენ ახალგაზღვრებს შორის, თითქოს ნდომოდეს თავისი სულისათვის ახალი ბინის მომზადება. ეგნატეს დაუშრეტელმა შრომამ და მავნიტურმა მიზიდულობამ მისდავე შეუქმნევიათ შექმნა კიდევ ახალგაზღვრების საუკეთესო ელემენტებისაგან სიმპატური მიმართულების წრე, რომლის ცენტრს ის შეადგენდა. ნინოშვილი მოკვდა, მაგრამ მისგან დაარსებული ნორჩი ორგანიზაცია არ შერყეულა. რათა? მათა, რომ მოკვდა მხოლოთ ხორცი, სული კი დამყარდა ახალს უფრო ღონიერს და საიმედო ბინაში.

აი, რას ვუწოდებ ჩვენ ხორც-შესხმულობა ეგნატეს ჩათელი სულისა. აი, რა მოვლენა დაურჩათ შეუქმნევიათ ჩვენს ეთომ და საზოგადო მოღვაწეებს, ნამდვილ კი კუდაზბოკა ლილიპუტებს, რომელნიც საზოგადო აზრების ნიღაბ-ქვეშ სუსტათ მაღვენ სათაკლო ქვენა გრძნობებს. ეს საყურადღებო საზოგადოებრივი მოვლენა არ გამოპარვია მხოლოთ „ეკალს“, რომელიც ყოველთვის ღირსეულათ აფასებდა ნინოშვილის ნიჭს. მისი წარმომადგენელი დაკარგულის მწერლის დასაფლავებას გულწრფელი გლოვითა და ტირილით შეეცება, მაგრამ სიხარულით გამოვთხოვია. ბ. „დამსწრემ“ ნათლათ შეამჩნია დასაფლავება ეგნატეს ხორცისა და არა სულისა, რომელიც გარს შემორტყმდა კუბოს და უძრავი გვამის წინაშე ფიცს ჰტებდა...

ღრმა და სასიამოვნო შთაბეჭდილება მოახდინა ამ ფაქტმა დამსწრეზე. მან გაუზიარა თავის შთაბეჭდილება „ეკალს“ მკითხველებს. აი, რაში იხატება „ეკალის“ საზოგადოთ და „დამსწრეს“ კერძოთ დანაშაულობა ჩვენი ეთომ და მოღვაწეების წინაშე. ჩვენ ყოველთვის მოველოდით, რომ მოხუცებული „ივერია“ და ახალგაზღვრებულნი „მოამბე“ არაოდეს არ აპატიებდნენ თავის განდევნილ მეტოქეს ამ დანაშაულობას. ჩვენი მოლოდინიც ასრულდა. პირველათ აღკურვა განიძრახა „ივერიაში“. — მაგრამ, რადგანაც საჭურველი ვერ იშოვა, მიჰყო ხელი პითაესებრივ ბოდვას—ამ უძღურების იარაღს. ბ-ნ კერემენის ბოდვას არ ჩაუვლია უნაყოფოთ. მან საყებით გამოაშკარავა „ივერის“ მთელი შინაარსი, მისი სიბეჩავე, მისი სითახსირე. (№ 72 *) „ივერის“ თავისთავათ დამარცხებამ „მესამე დასთან“ ბრძოლაში აცქეტია ყური მის ახალგაზღვრ მოძმეს: ტკბილმა გრძნობამ გაურბინა გულში „მოამბეს“, სასიამოვნო ეარლით მოფენილ პერსპექტივა დაესურათა-ხატა წინ: „ივერია“ აღარ მალავს,—სიამოვნებით იფიქრა

*) ბ-ნ კერემენის ბოდვაზე ჩვენ აქ ანას ვიტყვი. ბ-ნ ეარამს სწორეთ მოსასდენი ანი გადაუქვდა ამ აჭი-ბაჭისა და ენსოთ; დაუკავებს თუ ანა სიფსეს. ანას ვიტყვით აგრეთვე ბ. კ. წ-ზე და დ. ლევინიქზე, რადგან მათი აზრებია არაფრით ჩამოურყმება უკან ბ-ნ კერემენის ბოდვას. ამ შექმნივებაში ესენი წარმოადგენენ ერთ-სულს და ერთ სიტყვას. ატ.

მან—თავის სიუძღლოურს. დაგერჩა „კვალი“—ეს თხელ-კანკიანი „ყაზილარი“, რომლის დასამარ-ცხებლათ საქამაო ერთი ჩენი ლაზთიანი სარმა; მანვე რომ გავიმარჯვებთ, შემდეგ კი თავისუფლათ შეგვიძლია დავესკუბოთ ამ ორივე გიჟ-მაჟ ძმების მამულ-დედუღოზე“. მიზანი კეთილი და პატიოსანი, ყოველ შემთხვევაში ახალგაზდა „ლუარსანის“ შე-საფერი. მაგრამ... მაგრამ საშუალებამ უმტყუნვა ჩენს „კვალს“, და რაღაც მშულოადნელი შემთხვევით გაიშლარატა ბრძოლის ველზე მთელი თავის სისქით და სიგძით. ნა—ლომა უღალატა, მკითხველო, ნალო—მა სწორეთ რომ სამწუხარო და საუვალლო მოვლენაა. მაგრამ გლოვა-ტირილს და მწუხარებას ვისთვის, ან როდის უშველია, რომ მიმართათ ამ გულ-უბრყვილო საშუალებას. ჩენი მიზანია გამო-ვიკვილოთ თვით ამ მოვლენის მიზეზი. აქ საქიროთ მიგვანჩია მოკლეთ მაინც განვიხილოთ ჩენი ლი-ტერატურის მიმართულება. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ უკეთ გამოვარკვიოთ, რათ დაარქვა „კვალმა“ ამ ახალ დასს „მესამე“.

ჩენი გვაქვს ლაპარაკი ჩენი ლიტერატურის სამს ორგანოებზე. ჩენი გამჭრიახი ახალგაზდა მო-ხუცი“ გავიწესებებს წინ და დამკინიავ ირონიის კი-ლოთი მოგვემართავს: „ვიცი, ვიცი, რის თქმაც ვინდათ—იეგორია“ ორგანო პირველისა, „მო მზე“—მეორისა და „კვალი“—მესამე დასისა!“ ტუტული ფიქრია. ყოველ შემთხვევაში ჩენი სულ სხვა აზრი-სა ვართ.

„იეგორია“ და „მომამე“, რასაკერეცელია, ორი ორგანოა, მაგრამ ორივეს, ავით თუ კარგათ, ასულ-დგმულებს ორი გუნდი ერთი და იმავე დასისა; ორი-ვე, საზოგადო, ერთი და იმავე მიმართულებისაა, ორივეს დროსაზე ერთი და იმავე დღეებისა, წაწე-რით: პატრიარქალური კაზიაკეტილობა, ახალი ფორმის ბატონ-ყმობის აღდგენა, მისი დამკვიდრება. ისინი უტყვიან საზოგადო პროგრესს, საზოგადო ინტერესებს, უკვე დაბუთული პრინციპის თვლით. რასაკერეცელია, განსხვავებაც არის მათ შორის. მა-გრამ ეს განსხვავება შეგნება უფრო გარეგანს, ვი-ნემ შინაგან მხარეს. მათი მიმართულება ჩენს ლი-ტერატურაში უნდა აღინიშნოს სიტყვით „რეაქტია“.

ასეთი მიმართულება არ შეადგენს მარტო ჩე-ნი ცხოვრების ავლა-დადებას. რეაქტია ლოლიტრის შედგენა ისტორიულ მიმდინარეობისა. უკან ჩან-ჩაღს ყველა ისტორიულ ერთა შორის ეხედვით, ეხედვით აწინდელ დაწინაურებულ საბელწიფოვებ-შიაც, მხოლოდ იქ რეაქციონერებს აქვთ თავისი მტკიცე ორგანიზაცია, ორგანიზაციას—საკუთარი ორგანოა, რომელსაც ასულდგმულებენ ერთ-და-იმა-

ვე მიმართულების წარმომადგენელი. მათი მიზანი და საშუალება, ტერიორიული და პრაქტიკული მო-ქმედებანი ყველასთვის ცხადი და აშკარაა. მათმა მოწინააღმდეგეებმა კარგათ იციან, ვისთან აქვთ საქმე.

ჩენში კი სულ სხვანაირათ დატრიალდა საქმე. ჩენი კულტურულათ უკან ჩამორჩენა გამოიხატა ჩენი რეაქციის ხასიათშიც. მართალია მას აქვს ჩენშიაც თავისი ორგანოები, მაგრამ ძალა, რომელ-საც შეეძლოს ჩაშეროს მათ თავისი რეაქციონური სული უფრო გამორკვეულათ და ნათლათ, მას არა აქვს—არა აქვს მტკიცე ორგანიზაცია, ეს გა-რემოება საკვირვლოთ ახასიათებს ჩენი რეაქციონე-რების წნეობას. ჩენი რეაქციონერები უფრო ოც-ნებით რეაქციონარობენ, ვინემ შეგნებული პრო-გრამითა და ცოცხალი მოქმედებით, რატომ? იმი-ტომ, მკითხველო, რომ ისინი არიან „ლუარსანის“ მახლობელი ნათესავნი და „ლუარსანის“, ხომ იცი, ვინ იყო? აქედან უნდა აისხნას ეს საოცარი თე-ზიზუ დამხვევი ხაოსი, ის ღომხალივით არეულ-დარევა, რაკც გამხვევულა მათ ორგანოებში. მიუხედავთ ამისა ამ კალვიდოსკოპურ სხვა-და-სხვაობის ცენტრ-ში ადელიათ შეგიძლიათ გააჩიოთ ტახტზე წამო-წოლილი ლუარსანი და მის გარშემო მისი ახალგა-ზდა დარაჯნი, რომელნიც მხთალი მხნეობით კ-ყინობენ: „თქვენ ჰეი, ვინ იმალეებით მანდ! სანამ ჩენებზე იგინო მითარაღდეთ, საჭიროა მეცნიერების ანანი გაიზებროთო!“.

ამ დარაჯთა შორის შენიშნავთ ისეთებსაც, რომელნიც ორგულათ ეკიდებიან თავიანთ საქმეს, სკეპტიკური თვლით უტყვიან თავიანთ სადარა-ჯო საგანს, მაგრამ ვერ არა უბუნებრებით, როგორ უნ-და დახაწონ თავი ამ არა სასურველ თანამდებობას. ეს კიდევ არაფერი. ჩენი ყარაული ის კედელი მუუ-გრეცია ვილაც სულ უცნობს, სულ უცნო ტრპის მუშაკს, რომელიც საოცარი ტაქტიკით შედგამია ამ ძველი კრპის დამხებრეცას. საბრლო გარეთ მაც-ქეჩალი მცველები კი ვერ ამხნივენ, რა ხდება მათ კედელ შიგნით.

ამ ნაირთა ჩენი აწინდელი, სულიერთა გკორტე-ბული ინტელიგენცია წარმოადგენს, სრულს კონტრაქტს შეადგენს მესამოცე წლების ინტელიგენციასთან. ამის მიზეზი იმალება ჩენს მაშინდელ და აწინდელ ცხო-ვრების სიღრმეში. აესნათ.

ორმოც-და-ათ და მესამოცე წლებში ძველი წეს-წყობილების უძღურებამ მიღწია უმაღლეს წერ-ტლამედ. ამ მობერებულის და დახვებულის წეს-წყობილების კანში მოთავსება ცხოვრების ახალ მიმდინარეობისა შეუძლებელი შეიქნა. ამ უკანას-

კნელმა მოითხოვა უფრო ფართო კლავოტი, ფართო ასპარეზი. შეუჩირებელი წინაღმდეგობა ამ ორ ისტორიულ მოვლენათა შორის თვალსაჩინო შეიქმნა, ძველი და ახალი გაუპირდაპირდნენ ერთმანეთს. ჩვენი ცხოვრების განვითარების პროცესმა მიიღწია აქ იმ წერტილამდის, როცა საიდუმლოება ისტორიისა დროებით ხორცს ისხამს, ყველასთვის შესაძლებელი სახეს ღებულობს. ყოყმანი: ევის მხარე დაეპყრო, ძველისა თუ ახლისა—აქ ნიშნავს კუჟა-გონების სრულს სილატაკს. კაცობრიობასთან ერთად დაბადებული, მკაცრად დაუძველებელი საკითხი— „რა ვაქეთოთ?“—აქ უკან დგება და აღვივს უთმობს დროებით მეორეს, ავრთვე დაუძველებელ საკითხს: „როგორ ვაქეთოთ?“— რატომ? იმიტომ, რომ ჭეშმარიტება ცხოვრების ასეთს მომენტში გამოიმჩრალა ბნელეთის ბურუსიდან. ჩვენი მესამეც წლების ინტელიგენტები ამ მხრივ ბედნიერნი იყვენ.

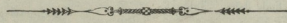
აი, სად მარხია სათავე მაშინდელ საზოგადო მოღვაწეთა ურთიერთობრივ ნაყოფიერ მოქმედებისა.

იმთ დაუქირეს მხარი ისტორიას, გაუწყის ბეზიობა. ცხოვრების ახალ მიმდინარეობას, მათ შეასრულეს თვინათი ისტორიული მისსია. ამას შემოეც ისტორიამ დიდი უღმობღლობა, დიდი უმადღურობა გამოიჩინა მათ წინაშე. თავის ახალ შობილს მან ისევე გადააფარა თავის საიდუმლოების კალთა და მით დაუჯარა თავის მხნე და უანგარო მოსარჩლეებს გზის მაჩვენებელი ნიშანი. უცრობა და ბნელ სიერცეში წინ ფეხის გადადგმა საშიშარი შეიქმნა. მათ დაუჯარეს ნიშნები და მიენდგენ ნაეს. სწორეთ ოდისენის დღე დაღავთა ჩვენს მენაეებს. ბევრ ტანჯვა-ვაებებს შემდეგ ისინი დაბრუნდნენ თავინათ სამშობლოში, სადაც ნაცლეთ სიცოცხლისა, მათ ებოეეს მისი კანი, მისი ქეჩხა (ჩონჩხი). ამათ იწყეს შთაბერვა ამ ქეჩხოში სულისა, რომელიც მათივე მეოხებით ამონდა მას.

აი, ამას ეწყოფებთ ჩვენ რეპეციას. აქ არას ბინაც პატიეცემულ აიერიელეობისა.

ს. ჯობაძე

(შემდეგი ოქნება)

ჩვენი წერა-კითხვის საზოგადოების გამეგობა

ბენ წინ მდებარეს წარსული წლის ანგარიში წარკითხვის გამგებლებული საზოგადოების გამგებობის, რომელმაც დასისათუბელთა თათ მოქმედება მისი. ამ ანგარიშიდან ჩანს, რომ გამგებობას წლის განმავლობაში ქართის 33 სსდომა და განუსიდაეს 333 საგანი, საშუალოთ ანგარიში ანს გეგუნება, რა საგნები განუსიდაეს და როგორ გადაეწეგებდა ამ საგნების ვითარება, რომ შეგეგებობდა დაგვაფასებინა მათი მოქმედების გუგუნა წერა-კითხვის გამგებლებში ქართულია შორის. და ეს სომ უქმინდეს მოგაგებობათ აქეს გამგებობას. ბევრი გეგუნათ, მგრამ ანგარიშიდან ვერ შეგეტყუო, ამ წელს რამდენს სულს შეასწავდა გამგებობამ წერა-კითხვა ისეთის, რომ წინათ არ ცდნოდესთ. ანგარიშიდან ჩვენ მსოფლიოთ ეს დასკვნა გამოვიყენეთ, რომ ამ შკოლებში, რომელმან მისი შეგეგებინათ დასრულებულს, ასეა ანსებათათ მის სულში აღარ არიან. მის სულშია მსოფლიოთ ბათუმის შკოლა. მგრამ ამ შკოლაშიაც თეთი წერა-კითხვის გამგებობის მოქმედება უფრო მრ-ილ-ქვეშ არის დაუწესებულს; ბათუმის ქალის მიუგდა საშკოლო ანგარიშ და შენობასაც ბათუმის საზოგადოებას თაოსნობს. დროელ შეგუნა ქართისის საზოგად-ანგარიშ შკოლას და მის განყოფილებას სენაში, ესენი სომ ქუთაისის ბანკისა და ქუთაისის საშკოლო. მსრუნველობის მეოხებით

ინსებათ. სენასის საზოგად-ანგარიშ შკოლის გამგებობას რომ მათი უგანდაუბუგებობას თ. ნიკოლოზ მინგრულესი არ დასმარებოდა ნეთიერათ და თეთი სენასის შედამსეგებულს ბ-ნ სასმონ ეთიანს თათი არ გამოედაც, მისი მდგომარეობა ისე წარმატებაში არ ექნებოდა დღეს, როგორც მის ესედავთ. როცა გადავათავადიერეთ ანგარიშში, გამოჩნდა, რომ ნამდვილი სორცქესსმული მოქმედება მსოფლიოთ გამგებობის გარეშე მდგომარეობაშია გრ-ინებულთა ყუისრნათ. ამ თანამგრძობებულთა თაოსნობით გამართულა ქუთაისში, ბაქოში, ბათუმში, განაში და ვლადიკავკასში ალერეთი, კონტრ-ტეპი და სადამოებო წერა-კითხვის საზოგადოებისათვის ფულის შესატრეგებულთ.

უგულაზე უფრო აქტიური მოქმედება გამგებობას ეტეპობა წიგნების დუქნის გაღებაში და მათი გავრცობაში, მგრამ ნუთო დასკვნა ეს უნდა იყოს მისი ნამდვილი მოგაგებობა?

არა, პატრონო, გამგებობას წვეწრო. მგ საქმეში თქვენ ვერც ბ-ნ თავართქობამეს შეედრებოთ და ვერც წიგნების გამომცემელ ამსაზოგადობას. იმთ სცინილთაც არ ეუოფთ თქვენი წიგნების დასლი რამც შეეკება აფფფფიან წიგნების გამოცემას, ამაში თქვენ ვერ აჯობებთ, ასე გასინუეთ, ვერცა გამომცემლებსაც. რომელთაც მისნით აქვსთ მუწოანა წიგნების გამოცემა. წიგნების გამოცემა და მათი გუიდაც ბევრთ უკეთესი ოქნება შექმოსსენებულ საზოგადოებებს და გვრცობა ბირებს დაუთმოთ. წერა-კი

თვის გამეგობის მოვალეობა და მოქმედება ჩვენ სულ სსკ-
ფრთ ვეგებს წარმოადგენილი.

ვის იტყვის, რომ გარკვეულ განათლებულ თბილ ოთხ-
ნაშვილობით შეკრ და მრავალნაირ სავანზე ბასი
სასამართლო დროს გატარება არ იყო, ნამეტურ რომ
ამას მართლედ და მართებულად სსკ-მის ფერი აქვს:
თავმჯდომარე არის, წვერნიც სსკ-დან და მითით „მდი-
ვანიც, რომელიც ღამას „პროტოკოლებს“ ადგენს;
მაგრამ ამას ჩვენ არ ვუხსნი. ცხოველ-შეოფელს მოქმე-
დებს და აქედან არც სავანა ნიუთერი წარმო შეკ-
როვდება, ჩვენის აზრით, რაც რომ ნაკლებათ იქნება
სსკ-მეტი და „პროტოკოლებს“ წერს, ის ეტყობისება.
გამეგობის მოვალეობა გამართოს, რაც შეიძლება, ბუ-
რი უფასო სამართლებრივად, დაუბაროს მით ბუერი წი-
გნები და ჟურნალ-გაზეთები. ამის გულისთვის გამეგო-
ბის წვერებს უნდა ქმნიდეს ჩვენი ქვეყანა კუთხვებით
დაყოფილი. თითოეულ კუთხეში თითო წვერ უნდა
თავსობდეს. ის ყოველ საფურცელში უნდა შემოავ-
ლიეს სოფელ თვის კუთხეს, უნდა გიგნოს საუკეთეს-
ო გავლენის მექონე კრები, დაუხლოვდეს მით და
მითი შუამავლობით სსკ-ს, შეიგნოს მისი მინაგანი
კითხვები და გამოკვლევის ის დონისძიება, რომლითაც
უფრო ადვილთ გავრცელებას სსკ-ში წერ-კითხვა, დაი-
მართოს გავლენის მექონე ბირები ფულის მოსაგრეთათ,
რომ შემდეგ ნიუთერი საშუალებას გავლიებით წერ-
კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამეგობაც
დაიწიოს მთელი რაზმი საშუალოთ სსკ-ზე ახალგაზ-
დობას; თითოეულმა დაქირავებულმა ახალგაზდამ შე-
ოჯახში უნდა ასწავლოს ჰართული წერ-კითხვა და სსკ-
და მატარს და შემდეგ მისთვის წასაკითხათ ადვილ გასტე-
ბი წიგნები. აი, ამ დონისძიებით მოიფინება სსკ-ში
წიგნის კითხვა, გავრცელება ჟურნალ-გაზეთები, გან-
კითხვება სსკ-ს. ამგვართვე გამეგობა უნდა ცდილობ-
დეს ქალაქებში და დაბეჭდვით სამეცნიერო საკრებების გა-
მართვას, საკვარო შოკლებს დაწესებას და ყოველნაი-
რი ცოდნის გავრცელებას. ყოველს გამეგობის წვერს
თავთავის ანუ ყველ კუთხეში ისე სსკ-რულით უნდა მო-
ვლოდეს სოფელ სსკ-ს საფურცლობით, როგორც ჩვენ
ველით გაზაფხულის მერცხლს. მერცხე სსკ-ს არის მაგდენი
დონისძიება, რომ ჩვენ შეგველოს „უზნაგონით“ სსკ-
რულით?—მითხვას დინუი ფილოსოფოსო.—დაწმუნ-
დით, როცა სსკ-ს გამეგობას და გულშემატკივრო-
ბას დაწასებეთ, მასინ აღარც ის დაწმუნება თვის წვდის
იმ საგნისათვის, რომელსაც თქვენ უმსახურებით. და, აი,
ამ წვდვიდან თქვენც შეიადგებათ „სსკ-გონით“ ფუ-
ელით.

დროა, გაჩვენით მოქმედება, სორც-შესმეული

სსკ-ს და არც განცხადებული ბასი და „პროტოკოლებს
დგენს თბილ ოთხსში. თუთსმეტი წელაწდათ აგრც-
ვლეთ წერ-კითხვას და ნეტა თუ მოკვებით სსკ-ტის-
ტკიური ცნობა. რამდენი სსკ-სთვის შეიგნებალებათ
ჰართული წერ-კითხვა, შეგნებეთ იგი წიგნების და
ჟურნალ-გაზეთების კითხვას?

მართლაც, თქვენ უნდა გაათვთო წიგნების გამო-
ცემებ; მაგრამ გავრცობათ ვი არა; წიგნების დექნების
გაღება რა თქვენი სსკ-ს. ეს ვი არა; თქვენ წერ-კითხვის გავ-
რცელებით უნდა გაათვთო წიგნები. დღეს თითო გა-
მომცემიდან წელიწადში ორსი წიგნი რომ გაიყიდოს,
ადვილ სსკ-ს. რატომ? იმიტომ რომ წერ-კითხვის მცო-
დნე ცოტა ჩვენი. ახა, გავრცელებით სსკ-ში წერ-კი-
თხვა და შეუკარგო მას წიგნები? მასინ ნსახეთ, რომ
ორსი წიგნის მავერით ორი ათასი გაიყიდება. — მასინ
ცნადა, წიგნის გამომეგობელი ერთი ათათ უფრო ათათ
გუოდის თვის გამომეგობელი წიგნი. აი, მსოფლიო ასეთი
გეითლმობილური მოქმედება თქვენი მსრით სსკ-ს
წიგნის გაიყვებისათვის.

მასკაჯი

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წერეთლის.

1895

„მოამბე“

თ შ ი შ რ ი შ შ რ ნ ა ლ ი

(წელიწდი მეორე)

გამოვა ყოველ თვის ბირეულ რიცხვებში იმავე პროგრამით

ფსიქოლოგიისა და მათემატიკის:

1 წლით 6 თით 3 თით
რუსეთის და კავკასიის ქალაქებში. 10 მან. 6 მან. 4 მან.
სსკ-ზე გართ 13 მან. 7 მან. 5 მან.

ვისაც წლიური ფასის ერთათ შემოტანა ეძინ-
ვლეთ, შეუძლიათ შემოიტანონ: 1 იანვრამდე — 4
მან., 1 აპრილამდე — 3 მან. და 1 სექტემბრამდე — 3
მან.

ხელის-მოწერა მიიღება ტფილისში,
ყურნალ „მოამბის“ რედაქციაში, რომე-
ლიც იმეითება ლორის-მელიქოვის ქუ-
ჩაზე № 13.

ქალქ გართ მწავრუბათის ადრესი: Тип
писъ. Редакция „МОАМБЕ“.

ვინც წლიურ ფასს წინ-და-წინ შემოიტანს,
მიიღებს კვლის ქართულს კალენდარს 1895
წ.—სას.

ტელიისის ათავად-აზნაურო ბანკი

საგანგებო კრება თებერვლის 14, 15 და 16.

კრება გახსნა კვირას, თებერვლის 14, დილის 11 საათზედ თავმჯდომარემ ზედაშენდელის კომიტეტისამ თ. გრუზინსკიმ. დაესწრო პირველს კრებას 160-მდე დამფუძნებელი წევრი და ათიადღ მსესხებელი. თ. გრუზინსკიმ გამოუცხადა კრებას, თავმჯდომარე ამოირჩიეთა. კრებამ ერთხელ და სხვაგა ვუბერონის მარშალს ლ. მაღალაშვილს, რომელიც უქვეფომბის გამო დიდხანს უარს ამბობდა, მაგრამ ხანგრძლივის თხოვერის შემდეგ დათანხმდა.

თავმჯდომარე (ფ. მაღალაშვიდი). დღეს რამდენიმე რწმუნების ქალაქი წარმოადგინეს, რომლის ძალითაც წარმომადგენელი ორი ხმა უნდა მიეცეთ და როგორ ინებებთ, ჯერ გავსინჯათ ეს ქალაქდები, თუ პირდაპირ საქმეს შეუდგეთ.

თ. ხ. ობრედიანი (წვერი ზედაშენდელის კომიტეტისა). საზოგადო კრების ვარდაწმენილების ძალით დღეს წარმოდგენილ რწმუნების ქალაქს შეიძლება მხოლოდ ხელ მიეცეს ძალა და ამიტომ დღევანდელი კრება ორ კენჭს ვერ მიანიჭებს იმას, ვინც ქალაქი დღეს წარმოადგინა.

თ. დ. ვაღლიშვილი (წვერი ზედაშენდელისა). ევ წესი ჩვეულებრივს კრებას უნდა შეეგზოდეს, რომელიც რამდენსავე დღეს შეიძლება გაგრძელდეს და არა დღევანდლისთანა საგანგებოს. ან რა საქირია, მოკალათო უფლება რამდენსავე ჩვენს წევრს. სულ ათიადღ რწმუნების ქალაქი წარმოდგენილი და ერთს, ან ორს წევრს ვნაღვ შეუძლიან ამ რწმუნებათა გასინჯვა და მიღება, ან უარყოფა. ასე რომ სანამ მოხსენებას წაეკითხავდეთ, ეს საქმე გათავებდა კიდევ.

კრება დაეთანხმა თ. ავალიშვილის აზრს.

თ. გრუზინსკიმ მოახსენა კრებას სამი საგანია განსახილველი: კახეთის რკინის გზა, ბიზნების საქმე და კონფერსიათა. წაეკითხეს მოხსენება გამგებობისა, რომელიც ამბობს, რომ წესდების ძალით კახეთის რკინის გზისათვის ნება გვაქვს ფულის გადადებისა და საქირა ფულიც მოაბრუნებო, რადან შეგვიძლიან ხოლერისთან საბრძოლველად დახარჯული 12000 მანათი კიდევ დასაბრუნებელ ხარჯში დავტოვოთ უფრო კილია და დავალოთ ტვილისის თავდაზნაურობას, ეს ფული ბანკს დაუბრუნოს საზოგადო საქირაობისთვის, თუ გამოკლევდა როგორმე გამოიყენა და თითონ იქირა საქირს ვამტობა, ან სხვას გადასცა რაიმე საფასურითა. ზედაშენდელი კომიტეტს კი ხმის უმეტეობით გადაწყვიტა, რადგან იანერის 1-სათვის 1893 წლ. სულ 2950 მანათი-და დავტოვა თავ უფალი საზოგადო საქირაობისათვის და ჯერ კიდევ გასატყუარებელი გვაქვს ხარჯი სთავად-აზნაურო სკოლისა, წინამძღორონით კარის სკოლისა, ქალთა კომიტეტისა, მომავლის ხოლერისა და სხვ. ამიტომ უარი ეთქვას 15000 მანათზეთა.

თ. დ. სუშიათია. გზა რომ საქირია და სასარგებლოა, მაგის უარი ვის ეთქმის? ჩვენ თითონ, როცა გზათა მინისტრი აქა მძინდებოდა, ვიხელოთ და ვაქნობდით, სხვათა საქირაობათა შორის, კახეთის გაქირვება უგზოობის გამო. მინისტრმა აღვივით და მხარება. ეს ბერის თქვენგანს ესმომება. ჩვენ საქირაობა ბევრნაირი გვაქვს, მაგრამ ზ. ლობაძე შეგვიწყეს, თუ არა? მოხსენებიდან სჩანს, რომ ამისთვის ფული არა გვაქვს და საიდან მიეცეთ. მე იმ აზრისა ვარ, რომ მივიცოდით საზოგადო კრებამდე, რომელიც თვენახევრის, ან ორ თვეს შემდეგ მოხდებდა მაშინ, როცა ანგარიშს ვანვიხილავთ და დავამტკიცებთ, გავსინჯოთ ეს საქმე. ესლა კი, ვიღერე ანგარიშს 1892 წლისა არა დავამტკიცებთ, მე წინააღმდეგი ვარ ფულის მიცემას.

თ. ზაქ. ჭავჭავაძე. პირდაპირ კენჭი ეყაროთ.

თ. მის. პარკუაია. მიეცეთ 15000 მანათი.

თ. დ. გურამაშვილი (წვერი ზედაშენდელის კომიტეტისა). მე წინააღმდეგი ვარ ბანკიდან მცხანისთვის ფულის გაღებისა. ევ ფული თუ მიიცემა, იმ თანხიდან უნდა ვაიცეს, რომელიც საზოგადო საქირაობისათვის არის გადადებული. ბანკის ანგარიშ-დანა სჩანს, რომ 1892 წლის განმავლობაში ამ თანხამ შეიძინა 46000 მან. და ამ წელსვე ამავე თანხიდან დახარჯულია 42000 მან. დარჩა სულ 4000 მან. და 15,000 მანათად როგორ ვადავაქციოთ ეს 4000 მან. თუ ვაეცეთ, — მხოლოდ იმ იმედით რომ 1893 წელი ვასტუმრებს ამ წინააღმდეგ დანახარჯსა; მაგრამ 1893 წელსაც ბევრი ვასატუმრებელი ხარჯები აქვს, წინააღმდეგ კრებათაგან დანიშნული: მგ. ხარჯი სათავად-აზნაურო სკოლისა, წინამძღორონით-კარის სკოლისა, ქალთა კომიტეტისა, მომავლის ხოლერისა და სხვ. ვარდაწმენით ვამბობ ჩემს აზრს, რომ უფუნურება, უწყობება, უკანონობა იქნება, — ბანკის კასში ასე გაუფრთხილებლად ხელების რეგე მომავლისთვის მივლით.

ხმ. საზოგადოებრივნი. ხოლერისთვის რომ ხარჯავდით აგრეთვე, კანონიერი იყო?

თ. დ. გურამაშვილი. ევ სულ სხვა საგანია. მე კიდევ ვიმტობებ, თუ ავრე შევიჩვიეთ ხარჯვას იმ ფულიდან, რაც ჯერ ჩვენი არ არის, ვინ იცის კიდევ რამდენი საქირაობა აღმოგვიჩნდეს, კახეთის გზაზედ უფრო საუკრადდებო, მაშინ ხომ ერთს უკანონობას მგორე მოჰყვება და თავის დღემში ბოლო აღარ მოეცება...

თ. ივ. ჭავჭავაძე. ჩემი თუ უკანონოა, თქვენი კანონიერი? ხოლერა დავაიწყებთ?

თ. დ. ვაღლიშვილი. მე მინდა პასუხი გავსცე თ. გურამაშვილს და მოგაგონო, წარსულს ზაფხულს როგორც ცხარედ ესარჩლებოდა იგივე გურამაშვილი 12000 მანათის გადაუბნას ხოლერისთან საბრძოლველად იმავე მომავალ მოგებიდან. მაშინ თუ იმ ფული დანახარჯე კანონიერება, წესიერება და კანონიერება ჩაავტოვა, ესლა რაღად უწოდდეს იმ გვირ-

სავე ხარჯს იმავე წყაროდან უკურნოს, უწყსოს და უკანონოს ნეტა, როდის ამბობდა თ. გურამიშვილი მართლს, მაშინ როცა ეგ ხარჯები კანონიერად მიიჩნდა, თუ გზადა, როცა უკანონოებს გვეკითხები? ამბობენ, საშიშია აგრე გაუფრთხილებლად ხელგების რვე კასაში მომავალ მოგების იმედითაო. მაგრამ საშიში აქ არაფერი არა არის რა, თუ ეხარჯეთ იმ ანგარიშით, რომ მდგომარე წლის მოგებაზე გაისტუმროს დანახარჯი. ჩვენ ვიცით რამ წარსულ წელს 40-50 ათასი მანათი დაჯერა საზოგადო საქართვებისათვის და არაფითარი საბუთი არა გვაქვს, ვიფიქროთ, რომ ამ წელს ნაკლები მოგება იქნება, და არა მეტი. წარსულ წელს 130,000 მანათი გგვრანდა ნაღდი მოგება, წელსაც ნაკლები არ გვექნება. არამცნოლ ერთის წლის რისკი შეუძლიან იკისროს ჩვენმა ბანკმა, იყო მაგალითი, რამდენიმე წლისა იკისრა და მშვიდობით გადაიჩნა ვერ დაჯერაჯეთ 100,000 მან. მომავლის იმედით, მაგრამ ერთის წლის მოგების ვერაუღით შეგვიძლიან ეხარჯეთ და ამით ბანკსაც არაფითარი ზარალი არ მიეცება (ტაშის ცემა).

თ. იღ. ჭავჭავაძე (გამკობის თავმჯდომარე, რომელსაც წინ დაწინე ხმის უფლება ჰქონდა ნათხოვნი). თ. ავლიშვილისა სრულიად თანახმა ვარ და მე აღარას დაუშავებ.

თ. ივ. ჭავჭავაძე, თუკი სათავად-აზნაურო და წინამძღვრნიანთ კარის სკოლას აძლევთ?...
თ. დავ. გურამაშვილი, ეგც უკანონოა.
თ. ნავ. დიასამიძე, ბატონო, აქ იმავლად არის

ლაპარაკი, რომ ოხლომეტრ ათასი მან. მიეცეთ კახეთის გზის გამოსაკლებლად, თუ არაო. თავდას სუბსიდიოვმა ბანკმა, რომ მიიღის ტონ დაგვირად მაგ სახანში დახარჯებას. რაკი მთავრობასაც სწავლიან მაგ საქმის დახარჯება, რა თქმა უნდა, უფრო თავის მხრივ შესრულდება, თუ თავად-აზნაურობაც თავის მხრივ ხარჯსა და შრომას არ დაუხარჯს. თუ ასეა, არ უნდა დავიშუროთ ეგ ფული და საქმეც რომ თავს არ მოვიდეს, მაინც ხარჯს ნუ მოვირიდებთ. ეგ ათას ხუთასი თუმანი თუნდა წყალში გადავიყრიო, ოღონდ იმედი მაინც მომიტო, რომ მაგით ჩვენს ძმებს და მეზობლებს დაეუბნოვდებიან და შემწეობას აღმოუჩნებთ (ტაშის ცემა).

შახახაიოვა, თავადმა გურამიშვილმა ბრძანა უკანონოა იქნება მაგ ფულას მიცემა; მე კი ვამბობ, დიდი დანაშაული, დიდი ავაკობა იქნება, თუ მაგ ფულს არ მიეცემა. ეგ საქმე დიდი ხანია უნდა შესრულდებოდა, და დაგვიანება ბრალს გვდებს კისრად შთამომავლობის წინაშე (ტაშის ცემა). გზის გაყენა არამც თუ კახეთს უშვებო, ტფილისსაც დიდს შეღავათს მისცემს, და მე, როგორც წვერი ამ ბანკისა და ტფილისის მოქალაქე, ვამბობ, ნუღარ დაუავიანებთ, ნუღარ დაუბრკოლებთ გზის გაყენას, მაგისთანა საშვილიშვილო საქმის შესრულებას (ტაშის ცემა).

თ. დავ. გურამაშვილი, რაც თავადმა ავლიშვილმა ილაპარაკა, ეგ სულ შეცდარია. მეც სიამოვნებით ტაშს უყურავ აღტაცებულის სიტყვებს თ. დიასამიძისას და ბატონ შახახაიოვისას და ფრიალს სასარკებლოდ მიმართა კახეთში რკინის გზის გაყენა, მაგრამ კასაში რომ ფული არ არის, საიდან მი-

ეცეთ? ამბობენ, ხოლერისთვის სად იშოვებთ? - ხოლერა სულ სხვაა, იქ ადამიანის სიცოცხლე გეწყვეტდა და ადამიანის გადასარჩენად შეიძლება კაცმა უკანონობაც ჩაიდინოს. თ. ავლიშვილი რომ ცოცხლად იმდინარეში ჩაეარდეს და ცურვა ვიცოდენ, მაშინვე ჩაეტებოდა რომ წყლიდან ამოვიყენო და ფიქრდაც არ მიმოვი, ვაი თუ გავიკლვ და საოჯულე შევიყაროს მითქვი, მაგრამ თ. ავლიშვილი რომ იმავე მდინარეს მეორე ნაპირად ხელს მიქვედეს და თავისკენ მიუწევედ, ჩემ სიცოცხლეს სათოლად არ გახდის და წყალში არ ჩაეარდება. ხოლერის და კახეთის გზის საქმეც ასე არის. კიდევ და კიდევ ვამბობ, ამდენს უკანონობას ბოლო უნდა მოვდოს.

თ. იღ. ჭავჭავაძე, თ. გურამიშვილი კომიტეტის დაბეჭდულ მოხსენებაში თანხმდება, რომ ჯერ გამოურეცხველ მოგებიდან ხოლერისათვის ფული გადავლოთ...

თ. დ. გურამაშვილი, ტყუილია, მე ეგ არ მოთქვამს. თქვენ წაკითხულის გავება არ შეგვცლიათ.

თ. იღ. ჭავჭავაძე, მაშ რა არის? (კითხვობის აზრს შედამხედველის კომიტეტისას, რომელსაც დაუგზავნიეს ხელი უწერა) თქვენ აქ ამბობთ, ფული უნდა მიეცეთ სათავად-აზნაურო, წინამძღვრნიანთ კარის სკოლად, მომავლის ხოლერისათვის დაეხარჯოს და სხვანო. ეს ხარჯი განა მომავალ მოგებიდან არ არის?!

თ. დ. გურამაშვილი, მე ბარტო თ. ავლიშვილს არ გავცილებ დასებს, მაგრამ რაღვან თ. ჭავჭავაძეც სრულიად თანხმება, ეს პასუხი საქობაო. თქვენ მაგ სტრიქონების აზრი სრულებით გადასახეფერეთ; მანდ ნათქვამია, რომ ჩვენ დაგვიკარა კრებამ სხვადასხვა საქაროების ფულს უშვებ, და არა გვექვს ნება ამ საქაროებით ფული მოვაცლოთ და სხვას მიეცეთ. ხოლერა ადამიანის სიკვდილი - სიცოცხლეს შეეხება და ყველა საქაროებზედ მიტნა. სათავად-აზნაურო სკოლის და ქალთა კომიტეტის ხარჯიც კახეთის გზაზედ წინადა გვექვს ნაკისრები.

თ. იღ. ჭავჭავაძე, ჩვენ ხომ ჩვენით არა ეკისრულობთ ამ ხარჯს, საზოგადო კრებასთან ეშუამდგომლობთ, და საზოგადო კრების ნებაზეა, დათანხმდეს, თუ არ დათანხმდეს.

ივ. ჯახანდია, კახეთის გზის უქონებობა ხოლერაზე უარსება. სხუთისათვის ათასი კაცი თითქმის უგზო უკლებდა არის დარჩენილი, ყოველგვარ ვაჭარებას ითმენს და ნელის სიკვდილით ბოლო ედება. თუ ამ საშიშვლის ვაჭარებაში არ დავეხმარებთ და გზა არ გავუქვით, ხალხი ნელ-ნელა ამოწყდება და თქვენ ხელში შევარჩებთ თქვენი სკოლა და თქვენი ქალთა კომიტეტი (ხალხში სიცილია).

კრებამ თითქმის ერთხმით თქვეა, საქმე გამორეცხულია, კენჭი ფყაროთა. დიდი უზრავდესობა ჰყერიდა, კენჭი არ გინდა, ერთ ხმად მიეცეთ ათას ხუთასი თუმანიო, მაგრამ თავმჯდომარემა ბრძანა ერთიც რომ წინააღმდეგი იყოს, უნდა უშუკვლად კენჭი ფყაროთა. უყარეს კენჭი 126 ხმის უმეტესობით წინააღმდეგ 10-სა გადასწყდა 15000 მან. გადაიღოს კახეთის რკინის გზის გამოსაკლებლად.

თ. ზ. ჭავჭავაძე, ეს ძალიან კარგი რომ გადა-

ეწევიტო ფულის მიცემა, ახლა როგორ უნდა ეხარჯათ და ვინ უნდა მიიღოს ხოლმე ფული?

პატარა ლაპარაკის შემდეგ კრებამ გადაწყვიტა ფული მიეტეს იმას, ვისაც მინდობს ამ საქმისათვის საგანგებოდ ამორჩეული კომისია. ზოლოს ვაგვეთხანას ჰკითხეს, მისცემს ხოლმე ფულს დაუბრკოლებლივ კომისიისაგან გამოგზავნილის პირს, თუ არა. ბანკის გამგეობამ გამოაცხადა, მიეტყობთ.

შემდეგ მოახსენეს კრებას, — მიეტყობ, თუ არა ათასი მანათი იმ პირს, რომელიც იკისრებს ხიზნების საქმის თაობაზედ ვრცელის მოხსენების შედგენას და პროცენტის დაწერას ფული უნდა გადაეცეს გუბერნიის მარშალს, ბანკის კომიტეტის ერთ წევრს და ერთ წევრს ბანკის გამგეობისას მათს ვაგუარულებამო. ეს საქმე აღძრულია რამდენიმე თავედანაშურთავან, რომელთაც ხიზნები ჰყავთ.

ანტ. ფურცელაძე. ვგ ასი თუმანი ისე მცირე ფულია, რომ შეიძლება თითო მანათობით მოგვეგროვეთნა იმ პირთა შორის, რომელთაც ხიზნები ჰყავთ. მეც თითონ ამით რიცხვს ეტყუთნი, მაგრამ მენათობრება, რომ ამისთანა უბრალო ფულისათვის ბანკი შევაწუხებო. სად წაა, თუ ყველა ჩენი გაკვირება ბანკს თავზე მოვახვიეთ? სირცხვილიც არის, რომ ამოდენა თავედანაშურობაში კაცი ვერ ეთხოვოთ მაგისთანა ადვილ საგანზედ მოხსენება დავეცერთს. არაო, მაგისთვის საქართველოს ისტორიის გაცნობაა საჭირო და იურისპრულენტის ცოდნაო. მეც წამიკითხამს საქართველოს ისტორია და დამერწმუნებო იქ ხიზნებზედ ვერაფერს იპოვიო. იურისპრულენტიაც აქ არაფერს შეუძია.

ხალხში ხმა. უარი ეთქვას.

თავმჯდომარე. მართალია, ასი თუმნის მანეთობით მოგროვება შეიძლება, მაგრამ კი ვისაც კი გამოუვლიდა ეს მოგროვება, იმან იცის თუ რა ძნელია კაცმა ესეთი საქმე იკისროს: ყოველთვის „ენელიმეკები“ ბაზადა რჩება. ნუ გგონია, რომ ბანკისათვისაც არ იყოს საჭირო ამ საქმის დაბოლოება. ბანკში მრავალი მამულია დაგირავებული, რომლებშიაც იუნისის სახს 1891 წ. გამოცემულ კანონის ძალით რამდენიმე გამწვლე-გამომცელი ხიზნად ჩაიწერა, ზოლოს ბანკს ხათაბალას აუტებს და ზურაღში შეიყენეს. ბეგრს უნდოდა კიდევ მამულის დაგირავება, მაგრამ ხიზნების გამო ბანკმა არ მიიღო. მე ისეთი მავალითიციცი, ბანკი მამულის გაყიდვას აპირებდა, მყიდველიც იყო, მაგრამ რაკი გვიყო მამულიში ხიზნები არიანო, შეშინდა და უკან დადგა. ამისთანა გამოურკვეველის წესდების შეცვლა არამც თუ ბანკისა და მებატონეთათვის, გლეხთათვის კიდევ უფრო სასარგებლოა, რადგან თუ შეიცვალა, ისინიც გადაარჩებიან მრავალს შეწუხებას და დავიდარბას.

ხმა. მიეტყობ, მიეტყობ.

მასწავლებელი. მეც მამულის პატრონი ვახლავართ და ვიცი, თუ როგორ საჭიროა ამ საქმის მოვლა, მაგრამ ასი თუმანი ცოტაა: მოხსენებასთან ერთად

თად პროცენტიც არის საჭირო. მე იმ აზრისა ვარ, მეტი მიეტყობ.

ხმა. ასი მიეტყობ, მეტს არა ვეთხოვენ.

კრებამ გადაწყვიტა ასა თუმნის მიცემა ხიზნების საქმეზედ მოხსენების დასაწერად და ეს ფული გადასცა გუბერნიის მარშალის, ზედამხედველის კომიტეტის ერთის წევრის და გამგეობის ერთის წევრის განკარგულებამო.

კრების შედეგად (თებერვლის 15).

თავმჯდომარე. რადგან დღეს თავედანაშურობა შეყრითია, მე ჩემს მოვალეობად ვრაცხ ვაცნობოთ, რომ თებერვლის 19 შესრულდება 25 წელიწადი მას შემდეგ, რაც ახალი სამართლის წესი არის შემოღებული. იქნება ინებოთ და მიანდოთ მარშალს და დეპუტატებს დაესწრონ პარაკლის, რომელიც ამ დღეს იქნება ტფილისში სასამართლოთა მწიგნობარში.

კრებამ ერთ ხმად განაცხადა ამის სურვილი და სთხოვა მარშალს და დეპუტატებს პარაკლისზე დასწრება.

წაკითხვის მოხსენება გამგეობისა კონვენციის შესახებ. მოხსენებაში გამგეობა ამბობს, რომ თუმცა იგლისში 1891 წ. გამგეობამ ნებართვა აიღო კრებისაგან კონვენციის მოხდენისა, მაგრამ დღემდე ვერა მოახერხა რა, რადგან ნ-პროკურტიანის გირაუნობის ფურცლების ფასს ას მანეთზე დაბლა იდგა და მიინსტირი კი ნებას არ იძლეოდა ამ გვიერ შემთხვევაში კონვენციის მოხდენისას; ამასთანვე ბანკებს არა ჰქონდათ ნება თაფანთი ფული კონვენციისათვის დაებანდთ. ცხლა ვარემოება შეიცვალა, ჩენის ნ-პროკურტიანის გირაუნობის ფურცლების ფასმა აიწია და გთხოვთ ნება განვიხილოთ კონვენციისათვის იმ გზით, რა გზითაც ეს მოახერხეს რუსეთის ყველა საადგილ-მამული ბანკებმა. ორნიარად შესაძლებელია ეს კონვენციითა: ან სახელმწიფო ბანკმა იკისროს თითონ გადაცემა ნ-პროკურტიანებისა ნ-პროკურტიანებად უსასყიდლოდ, მხოლოდ დაეთმოს შრომის ფასად მესამედი პროკურტიანა ათას მანათზე და აგრეთვე მას დაჩრჩეს საკუთრებად ის ფული, რაც ტირაქში გამოსული გირაუნობის ფურცლების პატრონებს ერგებათ, თუ აიოს წლის განმავლობაში ამ ფურცლებს არ წარმოადგენენ. და თუ სახელმწიფო ბანკი ამ პირობებზედ არ დათანხმდება, მაშინ მეორე გზა ავიჩიოთ, ჩენივე თაფისუფლი ფული შევიტანოთ სახელმწიფო ბანკში, რომ ნება გვქნაღეს ამდენივე ნ-პროკურტიანის გირაუნობის ფურცლების გაბათილებისა. შემდეგ მივიღოთ ამდენივე ნ-პროკურტიანი გირაუნობის ფურცლები, გავყიდოთ, ფული გავინაღლოთ, მერე კიდევ შევიტანოთ სახელმწიფო ბანკში და ასე ნაწილ-ნაწილ ყველა ნ-პროკურტიანი გირაუნობის ფურცლებს მოესპობოთ.

ამ მეორე გზით ბანკს უნდა შეეძლოს კონცერსია ან მარტო თითონ, ან სხვა ბანკებთან შეთანხმებით თანპრობით, რომ მსესხებელს ხარჯი ას მართზე ხოთი შუაის მეტი არ მოუყიდეს. გამკვობის თავ-მჯღღობარე თ. ქვეკავამე მეორე წესის წინააღმდეგია, რადგან შიშობს, ბანკის ფულის დაბანდება გირავ-ნობის ფურკლებში. ზედამხედველი კომიტეტი და-თანხმდა კონცერსიას მხოლოდ სახელმწიფო ბანკის შუამავლობით, იმ პირობით, რომ თანახმად ბ. კო-ბიაშვილის წინადადებისა, 1) გამგეობამ მოხსენებისთან ერთად წარუდგინოს კრებას დაბეჭდილი წესები ამ კონცერსიისა და 2) რომ თუ ცელილება იქნება რა-მე საქირო ამ წესებში, ეს ცელილება მიღებულ იქნას გამგეობისა და ზედამხედველ კომიტეტის შე-ერთებულ კრებაზედ.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. ორი წინააღმდეგ კონცერ-სია საზარალო იყო საადგილ-მამული ბანკისათვის, რადგან სხვა ბანკირები, რომელთაც ეს კონცერსი-ებ იკისრეს, თა თუ მანამე თითო მანათს იღებდნენ უბრალო ხელის მოწერაში. წარსულ წლის ნოემ-ბრის კონცერსია კი, რომლის დროსაც რუსეთში გაუქვდა ყველა მ-პროკურტორი ფურკლები, ბეერად უფრო სასარგებლო იყო.

ზ. კობიაშვილი. მე იმაზე მივაქცეე საზოგადოების ყურადღებას, რომ გამგეობას უნდა წარმოადგინა კრებისათვის თანახმა ზედამხედველი კომიტეტის გარდაწყვეტილებისა კონცერსიის წესები და გამგეო-ბას კი არ წარმოუდგინო.

თ. ივ. ჭავჭავაძე. ევ წესები სამინისტროსა-გან არის გამოცემული და ცენტრის ნება-დაურ-თველად ვერ გამოვბეჭდავდით.

თ. დ. გუანაშვილი. მე უნდა ვაქნობო კრე-ბას, რომ არავის არ აღკვეთალება სხვა-და-სხვა წე-სებისა და კანონების გადაბეჭვად. ცენტრსა სრული-ადაც არ დაგიშლიდათ. ან ეს ვეიბრძანეთ, სცადეთ კი გადაბეჭვად და უარი გითხრათ ეინმემ?

თ. ივ. ჭავჭავაძე. რაკი ვიკლდით, უარს გვე-ტყუდენ, აღარ გვიცლია. იქნება მართლა შეე-ცდით, ჩვენც ადამიანები ვართ და შეცდომა ყველას თავს არის, უკან მივაქვს ჩემი სიტყვა.

ზ. კობიაშვილი. გამკვობა მოვალე იყო უფო-ლ მე წესებზე გავცნო საზოგადო კრებისათვის, რომ კრება ჩაკვირებოდა საქმეს და ისე გადაწყვიტა. ამას გარდა გამკვობა არავითარს დოკუმენტს არ აიღეთ. ამასაც ვიტყვი, მოხსენებოდა სხანს, რომ თითო გამგეობას ვერ გაუვია ზარი და ვითარება კონცერსიისა, სხვა-და-სხვა სიტყვების მნიშვნელობა არ ესმის და ერთი-ერთმანეთში ურყეს: აი, ბატონე-ბო, მაგალითად, გამგეობამ ამბობს, თავისუფალი აღებ-მისაცემი თანხა გვაქვს და ამით შეგვიძლიან კონცერსია მოვახდინოთ. აღებ-მისაცემი თანხა კი ისეთი თანხაა, რომელსაც სხვა საქმეს ვერ მოვა-ხმარებთ. აქ ყოველ გროშს თავის დანიშნულება აქვს, თავის მოვალეობა აწევს და გამკვობა კი თავისუფალ ფულს ეძიბის. თუ ეს ასე არ არის, ამა ვეიბრძანოს გამგეობამ, ავეიხსნას, რას უწოდებს აღებ-მისაცემ თანხას?

თ. ივ. ჭავჭავაძე. აღებ-მისაცემი თანხა ის

არის, რომელსაც ამ წუთში მოვალეობა არა აწევს რა, მაგალ. კუბანების გადასახდელ თანხას, თანხის გადასახდელს ვადიანი მოვალეობა აწევს და მათ ხელი არ ეხლებათ; ძირის ფული-კი თავისუფალია და პირ-და-პირი გადაქიროლი დანიშნულება ამ წუთის არ აქვს.

ზ. კობიაშვილი. ახლა, თქვენ ვე საქმე არ გესმით.

თ. ივ. ჭავჭავაძე. შესაძლებელია, იქნება არ მესმოდეს.

ზ. კობიაშვილი. თ. ქვეკავამე ამბობს აღებ-მისაცემი თანხა ესა და ეს არისო, და იმის სიტყვე-ბიდან ისე ვამოხსენ, ვითომ ძირის თანხა თავისუ-ფალი იყოს და ამ თანხას აღებ-მისაცემს უწოდებს. ბანკის წესდების ძალით-კი (§ 34) აღებ-მისაცემ თანხას მხოლოდ ერთი დანიშნულება აქვს, მტორე ვადიან სესხებს გაუძღვება. სხვა აღებ-მისაცემი თანხა არა არის რა და რად ურყეს ძირის თანხას და აღებ-მისაცემს ერთი ერთმანეთში, არ მესმის. არა, თქვენ ძირის ფულის ხელს ვერ ახლებთ, ყოველ კაპიტს თავის დანიშნულება აქვს და სხვა საქმეს ვერ მო-ვახმარებთ. ძირის თანხა უნდა გაუძღვება იმ ზარა-ლებებს, რომელიც შეიძლება ბანკს მოუყიდოს. ისე-დაც რომ იყოს, როგორც თ. ქვეკავამე ბრძანებს, მაშინ იანერის პირველისათვის 1893 წლის სულ 250000 მანეთამდე გვექმნებოდა ვითომ თავისუფა-ლი და ამ ფულით შეიღებოდა წელიწადსაც ვერ გაა-თავებდით კონცერსიას. იქნება იმ მსესხებლებისა-თვის კიდევ სასარგებლო ყოველიყო, რომელთაც პირველში აიღეს სესხი, მაგრამ სხვებს კი ვერ კონ-ცერსია არ გამოადგებოდათ. ამას გარდა, თქვენ რომ ევ ფული სახელმწიფო ბანკს მივაპრობო, პროკურ-ტებს დაქვარავთ და ხუთპროკურტორის განაღდ-ბის დროსაც ზარალი მოკვიათ. მე მაინცა და მაინც ისევე სახელმწიფო ბანკს შუამავლობით ვარჩევ კონცერსიას, თუქც კიდევ ვიფორმებ, ეს სავანი ცხა-დად უნდა გამოაკვეთოლო-ყო კრებისათვის.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. მე არ მესმის, რად ეწინა-აღმდეგებთან გამკვობის სურვილს, რომ ამ გზით თუ იმ გზით კონცერსია მოახდინოს. ხომ დარწმუნდით, რომ როსეთის ყველა ბანკებმა სახელმწიფო ბანკის შემწევობით ეს მოახდინეს, ჩვენ რაღა დაგვიშლის? აქ სახელმწიფო ბანკს თავისი ინტერესი არა აქვს რა, საზოგადოებისათვისა ცდილობს. სამინისტროც ამისთვის აღარ აძლევს ნებას სხვა ბანკირების შემ-წევობით კონცერსიის მოხდენისას, რადგან ეს საზა-რალი იყო მსესხებელთათვის. ჩვენს ბანკს საზოგა-დად ხსნათი აქვს, მოკვება იმის წევრთა ჯიბეში არ ჩადის, საზოგადო საქიროებს ხმარდება და იქნება სახელმწიფო ბანკს ჩვენ უფრო მეტი შენაჯიოთ მოვეცეს ამის მიხედვით, მაგრამ თუ სახელმწიფო ბანკი უარს გვეტყვის, რასაც არ მოველოთ, მაშინ რა ვეიშობის რომ ჩვენის ფულებით მოვახმაროთ. კობიაშვილი ბრძანებს, ვე სახიფათოა, საზარალოაო, მაგრამ თითონ სამინისტრო ყურს ვეცდებ, რომ საზარალო არა მოვახდინოთ რა. ჩვენ რომ შეე-ცდით, ის გზას გეასწავლის. ამაშია თქვენი გარან-ტია.

აღ. კობიაშვილი. ცარიელი ლაპარაკი ხომ არ იქნება. მე მჯერა, რომ ჩვენ სამინისტროს წესს ვერ გადავალოთ, მაგრამ თუ ეს წესი ჩვენთვის მანებელი იქნება, ჩვენ იმაზედ არ გავიფიქროთ. აბა ერთი საბჭოთაი მინისტრ მიიწვევთ იმისი, რომ თვით სამინისტრო იზრუნებს მისებებებზედ, თუ ვაშკვობას შევდგომა მოვუვა და სახარალოს ჩასმეს ვაზიზახანეს.

მ. სულაშვილი. მე უნდა მოვახსენო კრებას, რომ ცენტრის კომიტეტი არ დაბეჭდებინდა ამ წესებს, წუღან რომ იყო ლაპარაკი, თუ პეტერბურლიდან ნებართვა არ მოვიდოდა.

თ. დ. გუბაშვილი. არა დროს უნარს არ ეტყობა, თუ ზედ წააწერლით რისთვისაც ბეჭდავდით.

თ. დ. აგაბაშვილი. მე რომ წინ-დაწინაც მცოდნოდა ჩემ სიტყვებს აგრე უნდაბოლო მოვაყრობოდენ, მაინც კრედტის კანცელარიის დირექტორებს ვერ მიიხიბოდენ მათთან ლაპარაკის დროს საბჭოს ყოველ იმთ აზრისას. ამიტომ საშუაბროდ დოკუმენტს ვერას წარმოვიდგენთ, მაგრამ დოკუმენტად იკმაყოფი თუნდ ეს, რომ რაზმაღ ბანკურები ერთ პროკურენტს იღებდენ, სახელოშიფო ბანკი 1/3/0 იღებს ათასზე.

თ. ნ. დასაძამე. ბატონებო, მე აქამდის კრებებში ლაპარაკით მონაწილეობას არ იღებდი, მაგრამ რაც 1891 წელს კრებას უყულო და უთავბოლო, შეიხზული ტელეგრამა წარმოუდგინეს, მას აქეთ ჩემი დედა დამუწარა და როგორცნათქვამია, გაჭირვება კუქს ფხვს აყუენებს, ბრძანს თვალს აუხელს და მუწჯსენას აშობადმეიწენსო; და აი მეც მუწჯსენა აშობადმეიწენა. აქამდის კიდევ ჩემი ბანკი პატარა ბანკი იყო, შეძილბობდა გლეგობლიდ ვუყოფილიყავით, მაგრამ ესთა მილიონებს ვატრიანლებით, უნდა გამოფხიზოლდეთ. ყველაფერის თვითო კარგა ვადევნოთ: ჭირად რომ გავივინოთ ქუჩაში, უნდა მოვიდეთ და ეს ჭირი შევაგაწოთ. ეს ორი წელიწადია, სულ კონფერსია ჩემისი, და მე უფიცმა ისე გავიციან ეს სავანი, რომ სიტყვას ვაძლევთ, მე რომ ვამუწახენოთ პეტერბურგში, სამ თვეზე მოვიხებრებთ. გამგეობის წევრნი კი საშჯერ იყენენ და საშჯერზე ხელ-ცარიელიდ დაბუნდენ. რასა ჰქავს ეს? 1891 წ. თანეჭლომარე ბანკის წარბინდა პეტერბურგში ვანჯგებ ამ საქმის თაობაზე და იქიდან რას იწერება, კუქს წევა ამიკოლა და მალა კარგი მახსია... უცაქავად, ამ სიტყვებისათვის, ბოდიშს ვთხოვ... ლეკსაიათინფა მავითი კარგა-მყოფობა, მაგრამ კონფერსიარაოა იქნა? მასუკან კიდევ ორჯერ მიიარ-მოიარებს პეტერბურგი და იმის მავივინო რომ საქმე ვაკეთებული დაბეჭდვით, უთავბოლო მოხსენებას გვიწერენ და გვეუბნებიან, ნებართვა მოგვეცითო. ნებართვა არ იყო რომ ორის წლის წინად მოვეციოთ?! ან ეს მოხსენება წაიკითხეთ, თუ თქვენ აქ ვავითო რამე. ქართული ხომ აღარ გავლირსენ, წმინდა რუსული მაინც დავწერეთ, თორემ ფრანკული სიტყვებით აუცილით. მერე თქვენა გგონიათ, ყველაში ერთის აზრისანი არიან? არა, თანეჭლომარეს თვის საკუთარი აზრი ჰქონია, ის ბრძანებს მეორე გვარის კონფერსიის შესახებ ევ „НЕСКОЛЬКО ОПАСИ“ მიმანჩილო. ევ „ნესკოლოკა“ რა-

ლან? თუ ოპასნია, ოპასნი უნდა იყოს. მარშან გამგეობის ერთმა წევრმა ბრძანა როცა კუქოთა და მეც ცნობრებით არის კაცი შეიარაღებული, მთელი არტილორია რომ წინ დაუყუროთ, ვერას უზნაშა. კუქოც მანდ არის, სწელია-მეცნიერებაც, არტილორიაც ზურგში გიღვდეთ და რა გიმოლდათ რომ ამისთანა? მე იმ აზრისა ვარ, დღეს კრება ამ საკვას ცნობიერად ვერ გასინჯავს და ისევ გადადებს ვაშჯობინებ მომავალ ჩვეულებრივ კრებისათვის.

თ. დ. აგაბაშვილი. რატომ არ არის სავანი შემუშავებული? რაში ჰხედავთ გუგებრობას? რა ეყუოთ რომ ორი კაცი სხვა აზრისა და ერთი სხვა აზრისა. პირიქით ევ ამკუქობას, რომ უმუწენიათ, აუწონ-დაუწონიათ და ისე წარმოუდგენიათ თქვენთვის თაენათი აზრი. თუმცა ცოტათი განსხვავება, მაგრამ გამგეობას მილიონად სავანზედ ერთი ილია აქვს შევდგინო. თვადმა დიასამიძემ მეერი სავანარა, მაგრამ კი ევ ვაგვეგინა, რას გვიწუნებს. ეს გვიბრძანოს და პასუს მოვახსენებთ.

თ. დ. ჭავჭავაძე. მოხსენებას იმიტომ ურდვენ ხოლმე კრებას რომ კრებდა თვისი აზრი სთქვას. ჩემის წარმოვადგინეთ, რაც მოვახებრებთ და ვინც ჩვენ აზრს ვაგვისწორებს, კუქას გვასწავლის, მადლობელი დავრებთ.

თ. ა. მანაშაძე. სწორე მოვახსენოთ, სრულიად არ მებახოსება ამ კონფერსიაზედ ლაპარაკი. ოარი წელიწადი კრებებში თუ ვახვთებში ეს სიტყვა გასცეთეს, ტყუილ ვაძარქს. სიტყვა ძველია, მაგრამ ჩემესა საშუაბროდ, ჩემის ბანკისათვის ის დღესაც ახალია. სხვა სადავლი-მამული ბანკებმა ყველამ ვათავა თვისი კონფერსია, იქ ნპროკურტანი გირაენობის ფურცლებს წამალად ვეღარ იბოვით. იმ დღეს „Новое Время“-ში უცებ თვლი მოვკარ, ნპროკურტანი გირაენობის ფურცლების პატრონებმა, ვისაც კუპონების ვიდა გავუვიდა, ახალი კუპონები მიიღიონ. მე გამოვიცა, ეს რომელი ბანკი უნდა იყოს მეთქი და შემრცხვა როცა ხემოდ წაიკითხე: ტულიისის სათავად ახწაწორო სადავლი-მამული ბანკი. მე ბოდიშს მოვისდენ კრებისთან, თუ პატარა ვრკოლად მომიხდება ამ სავანზე ლაპარაკი და დოკუმენტების შემწეობით, რომელიც ხელთა მამქეს, ვანგმარტაით, თუ როგორ მოქცილობდა გამგეობა, და ამ კონფერსიის ნებავის მოვახსენებთ. დაარსებლიდნე ჩემს ბანკს ნებავა ჰქონდა მხოლოდ ნპროკურტანების ფურცლების გამოცემისა. მოგტანა დრომ, რომ ეს ფურცლები ხელთ, პროკურტანებზე ვადაცილიყო და ამით დიდი შეღავათი მისცემოდა ყოველს ბანკიდან ფულის ამღებს. ვერ, რასაკვირველია ნებართვა უნდა აეღო ბანკს ნპროკურტანი ფურცლების გამოცემისა. ეს ნებართვა, როგორც რიხიანის ტელეგრამით ვეაუწყებს 1891 წ. მაისის 15 კრებაზე, მოვიდა კიდევ, მაგრამ აქ პატარა შევდგომა, რომელსაც ვასწორება ექირება. მაისის 15 ეს ნებართვა ვერ არ იყო და არ ვითო, ტელეგრამა საიდან ვანდა, ეს ნებართვა მიეცა ბანკს მხოლოდ იენისის 27-ს 1891 წელს, ესე იგი თენა-ვეარი რომ ვავიდა იმ აშბის შემდეგ, როცა ის ტელეგრამა კრებს წარმოუდგინეს. იქნება

მეითხონ, საიდან იცი, საიდან შეიტყუო? შარშანდელ საზოგადო კრების წინაღ მე ვიყავი ჩვენს ბანკში და გამგეობას ეთხოვე მოვეცა ნება ბანკის ზოგიერთი საქმის განხილვისა. გამგეობაში თავაზიანად ნება დამართა. მე უფრო კონფერისის ისტორიის გაცნობა მიზნოდა, რადგან ეერ გამგეო, რად ადვიანება გამგეობა ამისთანა საქროა საქმეს? რასუკ აქ მოგავსენებთ, ყოველივეფრი ბანკისავე ქალღღმობით და იქიდან ამინაწრებით მტკიცებია, იმ, ბატონებო, დღევანდელ მოხსენებაში გამგეობა ამბობს დიდი იმედია მაღუ და იაფად კონფერისა მოგახდინოთო და იმიტომ შეგეყარა საგანგებოდ და ჩვეულებრივ კრებასაც არ მოუცადა, რომელიც სულ ორ თვეს უკან უნდა მოხდეს, რომ საქმე დაგვიანდებო. წარმოიდგინეთ რომ წლისა და ცხრა თვის წინად გამგეობამ მჯათათვის არდადღვის მოსტეგებში (იგლისის 28, 1891 წ.) ესევე საგანგებოდ შეგეყარა, არბჭ, ჩქარა ნება რთეა მოგვეცით, კონფერისა მოგახდინოთო. მაშინდელი მოხსენებაც იმედობით სავსე იყო. აი რას ამბობდა გამგეობა: „რუსეთის ბანკებისაგან მომხდარი კონფერისა 75 მილიონისა უტყუარს საბუთს გვაძლევს ჩვენც იმედი ვეძიონოთ, რომ ჩვენს კონფერისას სრულიად ადვილად მოგახდენთ... რადგან ექვს ეგრეთენ შემოატანს, რომ კონფერისა ახლა ნამდვილიად შესაძლებელია, და მსესხებელთაც არავითარი ახალი მსხვერპლი არ დასჭირვებთ და ზარალი არ მოუტანს. ამიტომ გამგეობა წინგობდა მოველოებად რაუხს მიიღოს ყოველივე ღონისძიება, რაცკი მანუდ არის დამოკიდებული, გაუიფაოს სესხი იმათ, რომელთაც ეს ბანკიდან აქეთ აღეფულო... გამგეობამ მიანლა პეტერბურგში წასუთნ თავის წვეფს, გამართოს მოლაპარაკება ბანკკრებთან ამ საგანზედ... იქიდან მოსულ ცნობებიდან სჩანს რომ ჩვენი თხოვნა კონფერისის შესახებ კეთილად დაბოლოვდება“, ხომ იმედით, მაშინ გამგეობას დღევანდელგდ ნაკლები ხელად არა ჰქონდა. წინგობრეადც კი მოვალედ სთიღის თავის თავს და ეს მოხსენება დაფუძნებულია იმ იმედით საქმე წერილობზე, რომელითაც პეტერბურგში მოყოფო მაშინ გამგეობის თამუქლომარე უხეად უგზავნიდა გამგეობას. აი, ამონაწერი ამ წერილობიდან (წერილი თ. ი. ჰუკუაძისა იგლისის 3, 1891 წ.) „..... კონფერისის შესახებ შემზილიან ძალიან სასიამოვნო ამბები გაცნობოთ; ჯერ ერთი ესა, რომ კრედიტის კანცელარიაში მითხრეს, — არავითარი საბუთი არ არის რომ მინისტრმა თქვენც სხვა ბანკებთან ერთად არ მოაკეთ ნება კონფერისისადა და მეორეც ესა, იმედი მაქვს და საქაბო საფუფელიც, რომ ჩვენს ნ-პროცენტთან ფურკლებს 100 მან. და 50 კაპ. დავაბინავებთ; ეს სულ უკანასკნელია და იქნება დმერთმა ჰქანს უფრო ძვირადც გავყიდოთ. პირველი ეს არის მინისტრისაგან ნება რთეა ავილო და ბანკკრებს კი ბებრს ეიშოვიო... მე ველი სტენოგრაფიულ ანგარიშების დაბეჭდვას კონფერისაზედ, რომ კარვად გავიცნო ამ საგნის ყოველივე ვითარება და სრულის ცოდნით აღჭურვილი შეველე ჩვენის ბანკის სესხების კონფერისას.“ (მეორე წერილი თ. ი. ჰუკუაძისა იგლისის 9, 1891 წ.) „სანამ სტენოგრაფიულ ანგარიშს ველო-

დი, მე გადაწყვიტე თხოვნა მიმეცა მინისტრისათვის კონფერისაზედ. თურმე თხოვნასთან საზოგადო კრების ნება რთეად უნდა წარმედგინა. ამაზედ კრედიტის კანცელარიაში არა მითხრესრა, და როცა თავაზიანად უსაყვედურე, მიპასუბეს, ვე თქვენც უნდა ცელოდნოდ და ჩვენგან თქმა რალა საქრო იყოეო...“

ადეოკატი რომ სასამართლოში მივი, რასაკერეველია რწმუნებულ ქალღღმობ (+დოგერენტობი*) თან უნდა მიიტანოს. რას ეტყობათ ამ ადეოკატი თუ უსაყვედურებს მოსამართლეს, რატომ წინდაწინე არ მითხარი, რომ რწმუნებულს ქალღღმობ საქრო არისო? პატრეცეფულ გამგეობის თამუქლომარეცაც ეს საქმე მოსელია. ამ წერილის ძალით, როგორცა ესევე, შეგეყარეს მჯათათეგში, მიეცით ეს ნება რთეად, სანუბრად გავუზავენეს, მაგრამ ან ნება რთეამაც არა უშველიან: კონფერისა ეერ მოახდინა და ხელ-ცალიერი დაბრუნდა პეტერბურგიდან. რას ამბობს გამგეობა თავის მოხსენებაში, რატომ ეერ მოუახერხებო? იმიტომოა რომ 1891 წ. აგვისტოში, კურსმა დაიწია საზოგადოდ და მინისტრი კი ნება რთეს არ აძლევს არაივის კონფერისისას, თუ ნ-პროცენტთანის ფურკლებს ფასს ამ მანეთზედ ნაკლები იქნებო. ერთი მიზეზიც და მეორეც უსაფუძელია. მინისტრს არ აუკრძალავს კონფერისა, თუ გირანგობის ფურკლები 100 მანათზედ ნაკლები ეღობება, და არ ეიცო ეს საბუთი გამგეობის თავედომარეგმ სად გამოხანა! აგვისტოში კურსი დაეცაო. აი, მე მაქვს აქ ამოწერილი ბირკის კურსი სხვა-და-სხვა დღეებისა: იმ დღისაც როდესაც თავად ჰუკუაძემ იმდით სავსე წერილებს იწერებოდა (იგლისის დამდვეს) და აგვისტოს თითი უკანასკნელი რიცხებისაც. აქედანა სცნობთ, რომ სახელმწიფო ქალღღმობს არამტყო დაუწევიათ აგვისტოში, ფსი მომატებით კიდეც. თქვერ ხელდეთ რომ გამგეობისაგან წარმოდგენილი საბუთი საზოგადოდ კურსის და ცემების საბუთი არ არის. აქ საბუთი სულ სხვაა: დაუდევრობა, უზრუნველობა, საქმის უტოდნელობა. ეს კიდეე პირაფერი. პირველად ეერ მოახდინეს კონფერისა, მეორედ და მესამედ რალა ჰქნეს? მეორედ თ. ავალიშვილი შარშან მარტში წაიდა პეტერბურგს, რომ ვანგებ კონფერისისათვის შეყრილი ბანკების წარმომადგენელთა კრებად დასწრეიყო. ან კრებაზედ უნდა ყოველის მხრივ გაესინჯათ კონფერისის საქმე და დაებოლოვებინათ. კრება მარტის 3 უნდა დაწყებულიყო და ტელეგრაფამაც მოუფიდათ მიწვევისა მარტის 3-სათვის. სამი ცამეტად წაიკითხეს და მარტის ორს აქედან ვაგზაენეს გამგეობის წვერი, რომელიც, რასაკერეველია, ერთ დღეს ეერ გადაფრინდებოდა ღ ამიტომ ეერც კი იაუსწრო კრებას. ამაზედ მეტი დაუდევრობის მაგალითი-ლო გინდათ?! რა თქმა უნდა, მეორე კონფერისაშიც ეერ მიიღებდნ მონაწილეობას. სხვა ბანკებმა კი ყველამ თავისი ჰქნეს. ენლა იმის მაგიერად, რომ ნამდვილი მიზეზი დაესხლებინათ, და თიათინ შეცლომა პირნათლად აღეარათ, ისინი გამოურკვეველს, ბუნდიანს მოხსენებას გვიშლიან წინ და არ ყოფილს მიზეზებზედ გვიითებენ...

თ. ხ. ზუგუაძე. ეე ლაპარაკები საგნს არ შეეება...

თავმჯდომარე. მართლაც, გთხოვთ პირდაპირ საგანზედ ილაპარაკოთ.

თ. ა. მანაბელი თუ საჭიროდ არ მიგანჩნით ყურის დგება, მე ვაფრუდებ.

სმება ხალხმა. განაგრძეთ, განაგრძეთ...

თ. იგ. მანაბელი. აი, თურქა იმის მავალითი. გამგეობას თავი არ შეუწუხებია და ის წესებიც არ არ გადმოუშვებია, რომელი დაბეჭდვად ზედამხედველ კომიტეტისაგანა ჰქონდა დაეალბებოდა. მერე კიდევ მოსწენებაში მხოლოდ გაცივრით ამ ბოზს, სახელმწიფო ბანკის შუამუხარება სულ მცირე რდელ დავიჯდებოა, მხოლოდ $\frac{8}{10}$ პროცენტით ათას მანათზე და ის ფული კიდევ რაც ტირაჟში ვაშის-სულ ფურცლებისა დარჩება კასაში ათის წემის-მდგომ. მე ვკანებ, გამგეობა მოვალე იყო დახლოებით მინც ეკონომებინა კრებისათვის, თუ რამდენი შედგება ეს ფული. როცა მე ბანკის დირექტორად გახლდით, ერთი ნაკრისაგან წერილი მივცივდი, თქვენი გირავნობის ფურცლები დამწევა 5000 მანეთისა და სამავიერო გამოიმუხავებეთო. სამავიეროს, რასაკვირვებია, არავინ გაუკუხადიდა და ბოლოს ეს ფული ბანკს დარჩება. ესლა ეს უფლებდა ბანკისა სახელმწიფო ბანკზე გადადის და ვინ იცის ათ მილიონში რამდენი ამისთანა დავიკრება და დარწმუნება. რა ამბობს ამის სტატისტიკა, გამგეობა მოვალე იყო ეკონომებინა კრებისათვის და საქმისათვის ისე უზრალოდ გვერდი არ აეყოლა. ახლა თქვენ დაუკვირდით განსაუთრებულს ზარს გამგეობის თავმჯდომარისას, მე საშიშრად მიმანჩინა თვისუფლონი ფული კონვერსიისათვის დაბანდო და ამით სააღვლ-მამულო ბანკი კომერციულ ბანკების გზაზედ დავიყვარეო. იქ ფული მიდის და მიდის, აქ უფრო უშრატად ძვეს და ამიტომ ყოველთვის შეუძლიანთ დაბანდებული ფული მოკეთხოვანო. მე ვკანებ დასკვნა სრულიად სხვა უნდა გამოყვეყანა: თუ კომერციის ბანკს კრედიტა უფრო მიძრავია, იქ ყოველ დღე შეუძლიანთ ფული მოითხოვან, და გამგეობასაც მხად უნდა ჰქონდეს; სააღვლ-მამულო ბანკებში კი დღეს შემოტანოლი მხოლოდ ექვსის თვის უკან უნდა გავიდეს და თქვენ თეთთან განსაჯეთ, სად უფრო ადვილი ყოფილა, დროებით ფული ბილითებში დაბანდება. გუშინ აქ თამბაქდ სთქვენა, ჩვენს ბანკს 130,000 მ. მოგება ექნებოდა და განა ეს საკლებოა? ჩვენს ბანკს, დიდხანია, ეს მოგება აქვს ყოველ წელს, მაგრამ ნახევარზედ მეტი მოგების ძველის ცოდვების მოსანაწიებლად მიდიოდა...

თავმჯდომარე. გთხოვთ რომ პირდაპირ საგანს შეგხოთ.

თ. ა. მანაბელი. და სწორედ საგანზედ მოგახსენებთ. გაბეჭდი ვიტყვი, მე ისე ჩახედული ვარ ბანკის საქმეებში, რომ საგანს თავის დღეში არ გადავსცდები. ჩვენს ბანკს თუ 130,000 მოგება აქვს, სხვა ამისთანა ბანკებს, რომელთაც 18 წელიწადი უშეკრებლად ჩვენს ბანკსათვის, ერთი ორად, და სამად მეტი აქვთ და მოცილებებიც გვერდით უყენიანთ, ჩვენს ბანკსაც, რომელიც მოქმედობს თითქმის უმეტროკოდ, აქამდის ორასი და სამასი ათასი მანათი

უნდა ჰქონოდა წმინდა მოგება და თუ არა აქვს, მაშინ ბრალია გამგეობის დაუდევრობისა, რომლის გამოც იწელიწადი-ეგრე მოუხრატება სესხის ვაიფებმა, ეგრე შეუსწუმსუბუქებია ტერიტორიული მოვალეთათვის და არ უგრძნობინებია, რომ მათთვის ზრუნვას და ამ ზრუნვის დროს ცდილობს სწორედ და გაცივალული გზა ამოიჩინოს.

თ. დ. ხაღაშვალა. მე არ მოველოდი თ. მანაბლისაგან ეკეთს თავისებურ შეხედულობას ამ საგანზედ. მართალია, თ. ჭავჭავაძე პეტერბურგში 1891 წ. ივლისში იწერიდა იმედებს, კანვერსიას მოგახდენთო, მაგრამ განა იმედანი წერილის გამო იმსიგე რამ დავიჯდებო? თ. მანაბელმა კარვად იცის, რომ იმედები ვერ ასრულდა, რომ მხოლოდ შემდგომ 1892 წელს, ი პროცენტანების ფასი ას მანეთამდე ავიდა და უამისოდ მიინსტრი ნებას არ მოკვებდა კანვერსიისას. ამისთანა გარემოებაში არამეტო უსეთი უქმი ვამგებოდა, როგორც ჩენიმა, თვით ენერგიით სახე და დაუღალაოდ მოსაქმეც ვერას გახდებოდა.

თ. ი. ჭავჭავაძე. მე მინდა ჩემკენ გამოსროლილი ქვეტი უკანვე დაუბრუნო მათ გამოსროლილს. ვინ იცის, აქ მე რა ბრალი არ დამდეს: სთქვენს, ვითომ ხალხი მოვაცუე, ცრუ იმედები მივეც და სხვა მომავლინებელი ცოდვები ჩავდინე. დღე, ილაპარაკონ, მე საჭიროდ არ ეხადი ჩემს თავსეც წამოვესარხლო. ვიტყვი მხოლოდ, ჩვენ რომ ნიკი გვეკონოდა საქმეში ჩახედვისა და კეთილ-სინდისიერ გამაკვლევას, დღეს არ ვაივარინებთ ყოველი იმას, რაც გავიკანეთ; მაგრამ რადღან ეს ნიკი დღერთს იწერიან არ მოუცია, რა ვაქეყობა, უნდა ეუკდოთ ყურთ ამ ამღაზედ დაპარას. მე თქვენს ყურადღებას მხოლოდ იმავლ მივაქციე, რომ 1891 წ. ივლისში გირავნობის ფურცლებს კარგი ფასი ჰქონდათ. ამის გამო, მე მართლა იმდენი მომეცა კონვერსიისა, მაგრამ როცა გამოვსადდა, რომ რუსეთის რამდენიმე გუბერნია დაიშრო, კურსმა ავიტის 10-დან დაიწეა, კურსმა ყველა ბანკების გირავნობის ფურცლებისა, რომლებზედაც თ. მანაბელმა არა სთქეა-რა და არა სახელმწიფო ბანკის ქალაქდებმა, რომლებზედაც აქ მიგეითთეს და რომელთაც მართლა აიწიეს ავიტისტოში. ამის გამო მიინსტრმა მითაც ეი უარი უთხრა, ვისაც კონვერსიის ნება ჰქონდა, არამეტო ჩენთვის მოეცა ეს ნება. მეუბნებიან, რაოდ წახვედი, თუ კი ვერას ვაჩივებდით. მე პეტერბურგს წავედი თვით იმავე თ. მანაბლის პროგრამით, რომელმაც 1891 წ. ჯეარს მაცეა, რაოდ ფინანსთა მინისტრი, აქ ყოფნის დროს, არა ნახე და ჩენი სათხოვრები არ მოახსენო. წავედი პეტერბურგს კრების მონდობილობით და ის გამოვიდა აქ წასულით, რაც აქ ნახეთ გამოვიდოდა, ე. ი. არავფირი არ გამოვიდა და არც შეიძლება გამოსულიყო. როცა აღმანს უსაყველურებ რასმე, როგორც წინ უნდა წინამდებოდა: ვერ კინალამ დამარჩის, მინისტრი რაოდ არა ნახე და ეტლა იმას მისაყველურებენ, პეტერბურგს რად წახვედი მინისტრის სანახედაო!

თ. ა. მანაბელი. აქა ბრძანეს, მართალია, სახელმწიფო ქალაქდების ფასმა აიწილა, მაგრამ სა-

ადგილ- მამულო ბანკების ფურცლების ფასმა კი ავგისტოს 10-დამ შესამჩნევად დაიწია და ამის გამო კონფერისას ვერ მოვახდენდითო. მართლაც, დოკუმენტები თქვენ უნდა მოგეტანათ და არა მე თქვენის აზრის შესამოწმებლად, მაგრამ მაინც აი ამ პატარა წიგნში მაქვს ამოწერილი, თუ რა ფასი ედო სხვადასხვა საადგილ-მამულო ბანკების გირაუნების ფურცლებს 1891 წ., ივლისის 4, ავგისტოს 27, 31, ოქტომბრის 8. ამ ცნობებიდან აჩანს, რომ მაგ თქვენგან დასახელებულს გირაუნების ფურცლებს მივლი ავგისტოში ან არ დაჰკლებიათ ფასი, ან დაჰკლებიათ ისე მცირედ, 50 კაპ., ან 25 კაპ.—რაც ყოველ-ლილოს მოვლენას შეადგენს ბირჟაზე, და ზოგს კიდევ მოჰმატებიათ. ასე გასინჯეთ, ოქტომბერშიაც კი არცერთი ქალაქი 100 მანათზედ ნაკლებ არა ფასობს. (ჰკითხულობს დასამტკიცებლად ცნობებს.)

- თ. ა. ჭავჭავაძე. ეგ საიდან არის ამოწერილი.
- თ. ა. მანაბელი. გახეთ „კაცაზიდან“.
- თ. ა. ჭავჭავაძე. „კაცაზისა“ მე არა მჯერა-რა. ეხლავ ბიულეტენს მოგიტან.

თ. ა. მანაბელი. შესაძლოა, კორექტურის შეცდომა ყოფილიყო, მაგრამ ეგ ერთგან და ორგან; მე რამდენიმე დღის ცნობები ერთმანეთს შეეფერადებ, რომ შეცდომა არა მომსებოდა-რა. თქვენ იმისთანა ბიულეტენებს ვერას მოიტანთ, რაც თქვენს ცნობას ამტკიცებდეს.

თ. ი. ჰეკელიძე. შედის მეორე ოთახში ბიულეტენების მოსატანად, ხალხში ჩოქილია. ათის წუთის შემდეგ ბრუნდება უბიულეტენოდ. კრება ნელ-ნელა იშლება.

თავმჯდომარე. გთხოვთ ხვალ დილას ათ საათზედ მობძანდეთ.

კრების შესახებ დღე (თებერვლის 16).

თ. გრუზინსკი. ბ. გუბერნიის მარშალს არ შეუძლიან თავმჯდომარობა უქეიფობის გამო, გთხოვთ სხვა ამოარჩიოთ.

ხმები. თქვენა ბრძანდებოდეთ.

თ. გრუზინსკი. მე ეკისრულობ თავმჯდომარეობას, მაგრამ გთხოვთ კერძო საკნებს ნუ შეეხებით.

თ. ილია ჭავჭავაძე. დღის პროტესტს ვაცხადებ ბ. თავმჯდომარის სიტყვების გამო. თავდუმივე რომ მაგ წესით ეტეომომდინეოთ, მაშინ ჩვენთვისაც სასამოიერო იქნებოდა, მაგრამ რაკი მივიღო ორი დღე მივცა ნება სხვადასხვა პირებს პირადად ჩვენ წინააღმდეგ გამოლაშქრებისა; მივიცათ ნება შეგზობოდენ ჩვენს ავად თუ კარგად მყოფობას საქმიან ლაპარაკის მაგიერად,—ჩვენც პირში ღვაგინსუ ამოგვედებო; გუმიწოდომა ლაპარაკებმა ჩვენზედ სახარელო შთაბეჭდილება იქონიეს, ასე გასინჯეთ ჩემს კუქსაც შეეხნენ და ნებას ნუ მოგვაცემთ პასუხი გაუცეთ.

ხმები. ბრძანეთ, ბრძანეთ.

აღ. კობიაშვილი. მამუ ჯერი კუქზედ მიდგა.

თ. ილია ჭავჭავაძე. დიდა, კუქი ვაჯცემთ პასუხს. სამწუხაროდ მიმანწია, რომ ჩვენის ბანკის კრე-

ბები შეიქმნა პირად ანგარიშების და ინტრიგების ასპარეზად. ამის დასამტკიცებლად საქმარისა, გუმიწოდომა ჩემს კუქს ავადმყოფობა გამოივდეს. გუმიწოდომა უნდა თქვენ კონფერისაზედ მოხსენება ვავგისნჯეთ და ორატორობა თითო სავანს გინდეთ აუხვიეს და გამეგობას წვერთა მოქმედების სინჯვა დაუწყეს. სამწუხარო უფრო ის არის, რომ არაინ პროტესტი არ გამოაცხადა. მე იმაზედ არას ვიტყვი, საქადრისია თუ არა, კერძო წერილებიდან ადგილების ამოკრეფა და საზოგადოების გართობა ამ წერილებით, თითქო ეს საქმეს შეეხებოდეს. გუმიწოდომა ჩემი კერძო წერილებიდან თ. თარხნიშვილისაში ამოკითხეს რამდენიმე ადგილი ჩემს ავადმყოფობაზედ. იქნება ეს მათ გულმტკივნელობასაც ამტკიცებდეს, რომ ასე გულ-მოღვივებულად უვდებდენ ყურს ჩემ სწეულებას, მაგრამ ამ სწეულებას კრებისთანა რა ხელი აქვს? განა არა მაქვს უფლებდა ვთქვა, რომ მხოლოდ მრავლის მრავლად ჩვენს კრებას შეუძლიან უპროტესტოდ ყური უვდოს საქმიან ლაპარაკის მაგიერად წერილობანების გამოქვეყნებას, დაუსრულებელს წილადობისას? ვინც კი გუმიწოდომა ილაპარაკა, არაინს საქმეზე არა უთქვანას რა გარდა ბ. კობიაშვილისა. სხვები თითქო პირადად ჯავრთა ჰჭირებოდენ და ვინ იცის რას არ ამბავდებდენ გამეგობის წვერთა. მავალითად თ. მანაბელი კრებას არწმუნებდა, გამეგობამ თავის დროზედ ვერ გაგზავნა წვერი პეტერბურგში ბანკების წარმომადგენელთა მეზ კრებაზედ და ამის გამო თ. ავალიშვილმა ვერ მოუსწრო კრებასაო. აი, სტერეოგრაფიული ანგარიში ამ კრებისა. ვთხოვ თავმჯდომარეს, წაიკითხოს სია იმ პირთა, რომელნიც კრებაზედ დაესწრნენ.

თავმჯდომარე. ჰკითხულობს დამსწრეთა სიას, რომელნიაც თავ. ავალიშვილიც არის დასახელებული.

თ. ა. მანაბელი. გთხოვთ, მიბრძანოთ, თქვენ რომ სიას ჰკითხულობთ, მაგამი ჩამოთვლილინი ყველანი დაესწრნენ კრებაზედ, თუ ზოგნი მხოლოდ კრების დასასრულს მივიდნენ?

თავმჯდომარე. შესაძლოა, გვიან მოსულიყვნენ.

თ. ილია ჭავჭავაძე. (განაგრძობს) განა მართლა საზარელ შთაბეჭდილებას არა გრძნობთ ამისთანა ცილის წამების შედეგ იმ პირთათხა, რომელთაც ცილის წამებდა სურთ და არა უზარალო მას-ლაითი? თ. მანაბელს ყურადღებით შეუსწავლია ჩემი კერძო წერილები, მაგრამ კონფერისა კი ვერ გაუტყრა, რომელიც უნდა დღვეანდელ ბაასის სავანს შეადგენდეს და არწმუნებს კრებას, თუ კონფერისა არ მოვახდინე, ვითაი ჩემი ბრალი იყო; რომ მე ვატყუებდი გამეგობას ბანკისად და რომ ჩვენი ყურსი მალდა იღვა. ჯერ ეს იქონიეთ სახეში, რომ ამ ათ წელიწადში არ ყოფილა მავალითი, რომ ჩვენი გირაუნობის ფურცლების ფასი რუსეთის ბანკების ფურცლების ფასზედ უფრო ყოველთვის 10%-ით თუ არ მეტით დაბლა არა მდგარიყო. როგორც მე გუმიწოდომა მოგახსენეთ, 1891 წ. ივნისში და ივლისში ამ ბანკების ფურცლები ფასობდა 101 1/2 — 102 მანათამდე და

„ბანიკრები მიირღებოდნენ თქვენს ფურცლებს 100 და 100 1/2 მანათად მივიღებთ. ეს მე გამბეობას ეძლეოდა, მაგრამ ავგისტოს 10 ოფიციალურად გამოცხადდა, რომ რუსეთის ოცს გუბერნიამი სიმშინილობა და ამ აშმაგმა ისე შეაკრთო ბიკრა, რომ ავგისტოს 13 ვიცარიანობის ფურცლებს აღიარებდნენ ჰყონდობდა და ავგისტოს ათიდან ორი თვის განმავლობაში 102 მანათიდან კურსი 99-ზე ჩამოხტა, აი, ბიუღეტრენენი ნახეთ, და თქვენეე განსაჯეთ, კურსის ცდვის უმადგალითა და ცდვის დროს კონფერანსზე ველარაინი იფიქრებდა. ახლა თქვენა ვკითხვათ, მე მოვატყუე ჩემი აშმაგები, თუ იმათ მოიწოდინეს ჩიტყუება, რომელთაც ამისთანა ცხადს ფაქტებს ჩემის კონფერანსის საქმეში სრულიად სხვა ფაქტი და იერი დასდეს? მას აქეთ, ეცდილობთ, რაკ-კი შევედილიან, ჩემის ფურცლების ფასის აწევას და მხოლოდ ის, ვინც წყობილების გაგებას ეერ ახერხებს, მხოლოდ ის გააკარწყლებს მეთქი იმ შრომასა და ჯაფას, რაც ჩემნ მოვეციდა ამ ორი წლის განმავლობაში, რომ ფურცლების ფასი „ალაბრამდე“ და „ალარას“ ზე ფურცლებს აწევს. მე ამ სიტყვას ეხმარებ აქ, თუმცა იგი ძალიან აწინებს თ. დისამიდის, რომელმაც გუშინ აქ ქურნალ „კვალა“-დან ამოკრეფულ საყვედურებით მოგვარათა. კიდევ ვეკითხავ, საკადრისია ამისთანა უბრალო საგნებზე ამხედრებს კაცი და მთელი კრება ამას მოანდომოს?! შემდეგ მივაქცეე ყურადღებას კრებისას იმ ორ გვარ წესზედ, რა წესითაც გამკეობას სურს კონფერანსის მოხდენა. პირველსანხელშიყო ბანკის შუამავლობით კონფერანსის სრულიად ეეთანხმები და მეორე კი საშინაოდ მიმანჩია, რადგან ჩემნი ბანკი საადგილ-მამულია და საადგილ-მამულიაში ფული ისე დეფლავდ არ მიდიმოდა, რადგან კომერციულში. შესაძლოა, იმისთანა დროს მოვეთხოვან ეს ფული, როცა დაბანდებულთა გვექნება ბილეთებში. კიდევ ვამბობ გუშინდელ დღეს საქმეზედ მხოლოდ თ. კობიაშვილმა ილაპარაკა, სხვა არაფერ.

თ. ა. მაჩაბელი. მე ჯერ უარ-მიყვია ბ. თავმჯდომარისა და გამგებლის თავმჯდომარისაგანაც გადაკრა სიტყვებისა გუშინდელ აშმაგზედ, ვითომ გუშინ აქ სავანზედ კი არ ლაპარაკობდნენ, უბრალო კინკლაობა იყო და პირადი ანგარიშობა. პირადი რაც მე შემეხებდა, არც ერთი თს ბრალი მე ჩემს თავზედ არ მიმიღია. რაც გუშინ აქ ვილაპარაკე, ყოველივე საქმის შეჩვენობა და თუ გამგებლის საქმესა და ფაქტების შორის კავშირი ვერ გამოაზრკვეია, ეგ ჩემი ბრალი არ არის. სულ უბრალო იყო, რაც აქ ილაპარაკესა და საზოგადოება ჩემის კერძო წერილობით ვართესა. ვანა ეს საკადრისია? ვიდრე ამისთანა მძიმე ბრალს საჯაროდ სხვის კისრად ახვეთ, წინ დაიხედეთ, თქვენი მოქმედება გასწრეთ და ისე აღიჭურვეთ ვითომ და სამართლიანის გულისწარმით. არა ესნაბთ კერძო წერილებს? წერილები ბანკის ხარჯზე მოიწერილა, ბანკის საქმეში ჩაქრებულთა და თქვენგანეე ჩემთვის გადმოცემული გასასწრად, — კერძო წერილებია? მე არ ეცადრე ჩემს თავს გუშინ წამეკითხა, მაგრამ ეტლა კი ვეითხულობ იმავე საქმეშიდან ბანკის ხარჯზედ გამოვხანდის ტელეგრაფისა:

„დღეს დაამტკიცეს ნიმუში ჩემის გირაუნობის ფურცლისა... მე უკეთა ვარ, არა მიპირსა“- მერე ხანდინ ჩავიგება ხელში ეგ წერილები, იქნება იკითხვით. გუშინაცა ვთქვი, წარსულ კრების წინადა, მე მივიღე ბანკი და სკრატრის ბ. ბერიძის პირით ვთხოვე გამგებობას საქმეების გასწრების ნება. იმანაც ნება დაწრთა და ყოველი აქ წაკითხული წერილები გადმომცა საქმესთან ერთად. ასე არ იყო ბ. ბერიძე?

ახლა ვკითხვ კრებას, ამისთანა წერილებს განაკრძალთ ვთქვით? არა, ბაგრაძე, უკადრის ის კი არ არის, თქვენგან ამორჩეულს თვალ-ყურს ადევნებდეთ, მის მოქმედებას სინჯავდეთ და მისგან არჩეულს მრუელ გავს უჩვენებდეთ; ეს ყველას მოვადგინება, ვისთვისაც კი ღმერთს განგება მიუკთა და უნარი საქმის განხილვისა მიუნიკებია. ეს კი არ არის უკადრისი; უკადრისი ის არის, როცა საზოგადოების თვალის ასახვევად თქვენგანეე ამორჩეული ხელნი აფრიალებს საიდანჯელე ვანერის ტელეგრაფსა, ვითომ ნება-ართეა მოსულია, ტელეგრაფსა კერძოს, დაილკნობას თავის აშმაგებისაგან დამალოლს და მხოლოდ იმისთვის გამოჩენილს, რომ საზოგადოებაში ხარი და ზემი გამოიწიოს და მეორე დღეს გახვებში ხობტა-ქება აწეიონოს! ტყუილი იყო, რაც გუშინ ითქვა. არაფერი ტყუილი არა ყოვილა-რა. ტყუილი იყო უთავებოლო ტელეგრაფის გამტყუნება? ტყუილი იყო, რომ თავმჯდომარე გამგებობისა მინისტრთან ნება-ართის უკონკრეტად გამოცხადდა? ტყუილი იყო რომ სამი ცამეტად მიიღეს? აი სია კეე ბაზე დაქმნეწრით არა თ. ავალიშვილის აქა ყოვილა. მე მივინათე თ. ავალიშვილის პატრიარქისა გრანობას, რომელზედაც მე ჩემს დღეში ექვი არ შემიტანია, ამისხნას როდის წაბრძანდა პეტერბურგსა და რამდენ კრებაზედ დაესწრა?

თ. დ. ავალიშვილი. მე წავედი მარტის 2-ს სრულიად დაწმუნებული, რომ კრება 13-ს დაიწყებოდა. თურმე 3-ს უნდა დაწყებულიყო, მაგრამ ორი დღით დაივიწყეს და უკანასკნელს სხდომას-ლა მიუქსწარი,

თ. ა. მაჩაბელი. შეადრეთ თ. ავალიშვილისაგან გულ-წრფელად აღსკრებული შეკრება ბ. გამგებობის თავმჯდომარის რისს, როცა იმან წარმოვედგინა სია თ. ავალიშვილის გეარით. ვანა ამის მომქმედს ნება აქეს საქმიანობა დაიკცხოს და შრომა-ჯავით თავი მოიტანოს?

ამ დროს თ. ილ. ჭავჭავაძის მოაქეს რალაც ქალაქი, წინა რიგში მსხდომთ სათითაოდ უჩვენებს და ლაპარაკს გაუბამს.

თ. ა. მაჩაბელი. ვიდრე ქალაქდებს თავის აღავს არ დაწყობდნენ და კრძოა ლაპარაკს არ გაათავებდნენ, მე ჩემს სიტყვას არ გავაგრძელებ... წარმოვედგინეს ბიულეტენი იმის დასამტკიცებლად, რომ ავგისტოსში კურსი დაეცა. გუშინაც ესთქვი, კურსი არ დაეცემა ავგისტოს განმავლობაში ცოტაც არის შესაძნეველ და ზოგის კურსმა აიწია კიდევ; ასე რომ ეს ხელზე დასახვევი არ არის. თ. ჭავჭავაძის წერილებიდან სჩანს, რომ ნება-ართეა მიუვიდოდა თუ არა, მაშინვე მოახერხებდა კონფერანსი-

ას. ნება-რთვა დროზედ მიუყვია, მაგრამ მინც რომ ეგრე მოახერხა-კა, კურსის დაცემას დაბრალა. ეკმი-ულეტერები კი არა, ქვეყნის ბიულეტენებზე რომ მო-იტინათ, მინც გუშინდელ ციფრებს ვერ გამ-ტყუნებთ. თავი მოგაქეთ კიდევ იხიეთ, რომ მეტერ-ბურგში ყოფნის დროს კონფერისის საქმე ზედ მიწე-ნით შევისწავლეთო. გუშინ გამგეობის ერთმა წე-ერმა რაღაზედაც სთქვა, კონფერისის მავიერად მსე-სხებელთ გადაგირავეს ხუთ-პროცენტთანზე თვია-ანთი მამულბოთი. ვთხოვეთ მიასხუზოთ კონფერისა და გადაგირავენბა ერთი და იგივეა, თუ არა?

თ. იღ. ჭაგჭაგაძე. რასაკვირეულია ერთი და იგივე არ არის.

თ. ი. მაჩაბელი. თუ ერთი და იგივე არ არის, მაშ რალს ეუყეთ აი ამ თქვენ პროტოკოლს ნო-ემბრის 5, 1891 წ. დადგენისა. „ბ. კობიაშვილის წინადადების გამო, გამგეობამ ბანკისამ დადგინა და საბუღალტრო საფუძვლიანად იცნო, რომ გადაგირავენბა სასულტროსა საშუალებბა კონფერისისა“. აი, ამ კო-დნით შეკურობილები ვევიციენბთ უსაქმობას, უმცე-რებსა, პირადობის ანგარიშებს, მაგრამ კაცს როცა სხვა იარაღი აღარა ღარგინებია-რა, რა ჰქნას?.

აღ. კობიაშვილი. სიტყვა ესლა მე მეკუთენის.

თ. ზაქაძე. ჭაგჭაგაძე. მე ეთხოვე თამეჯდომა-რეს, ნებას ნულარ მისცემს ამისთანა ლაპარაკებისას. მე არ მესმის ეს ბანკი სასამართლოდ ჩემ არ გა-დღიქვა, რომ ზოგი ვაგამართლოთ, ზოგი ვამეტყუ-ნოთ? შეცდომა ეს არ მოსულია? კობიაშვილი ორი კდღე ლაპარაკობს, მაჩაბელი სამი კდღე. ამბობენ ეგ კონფერისა საზარალოა, ყველას არ შეებდებარ; რა ეუყათ, ესაღ შეებდება, შეებდება. ნულარაიის მის-ცემბ სიტყვას, თუ კერძო ლაპარაკებს არ მოიშლიან. მაჩაბელს ჰეკეკაძემ არ მოსწონს, მე კი ძალიან მომ-წონს. ამანველ, როცა დრო იყოს, მანშინ ეტლაპარაკოთ.

აღ. კობიაშვილი. გუშინდელი სიტყვები რომ გასინჯათ თ. ი. ჰეკეკაძემ, ბრძანა, საზოგადო კრე-ბა პირადობისა და ინტრიგების საპარებზად გადაე-ტყეს და საქმეზედ კი არივინა დასარაკობდლო. მე ამისზედ უნდა ეუქასუხრა, რომ თითო თ. ჰეკეკაძემ დაწნა-მავე ამში, თითო ეგ არის ბუღე ინტრიგებისა და პირადის ანგარიშებისა.

თ. გიორგი ორბელიანი. დრო არის, კენჭი უშ-ყაროთ გამგეობის მოხსენებას.

თამეჯდომარე. მაშ დაეადვეთ საგანს.

თ. ნ. დანასაძე. მე ისევ სახელმწიფო ბანკის შეუამელობით ვარჩევედ კონფერისას, მაგრამ რაკი არაეითარი საბუთი და ანგარიში არ წარმოულე-ნით, რომელი ვამჯობინოა, ესლა აღარ ვიცო.

შასხაზოგო. ყველას ესმის, რომ კონფერისია საქირა და რაც შეიძლება ჩქარა უნდა მოხდეს. უნდა მივიღოთ გამგეობის აზრი და სახელმწიფო ბა-ნკის შეუამელობით მოვახდინოთ. მართალია, ამ შე-მთხვევაში ტირაქში გამოხსულ გირანგონის ფურ-ცლების ფასს დეკარავთ, რომელითაც ათი წლის განმავლობაში არ წარმოადგენენ, მაგრამ თუ მეტი ღონე არ არის, რა ექნათ! დაევალოთ მხოლოდ გამ-

გეობას, ეცადოს, რაც შეიძლება უკეთესად დაეცვას ინტრიგების ბანკისა.

ანტ. ფურცლავაძე. არ შეიძლება ეგ დანაქარგი მსესხებლებზედ ვაგანაწილოთ და იმათ ვადავხდვი-ნოთ?

თამეჯდომარე. თანახმანი ხართ სახელმწიფო ბანკის შეკურობით მოვახდინოთ კონფერისა?

სემია. თანახმანი ვართ, მხოლოდ ეცადეთ მე-ტი შეღავათი მოგვეცენ.

თ. დ. ზაგაძეშვილი. მაგას ნუ დაევაისრებთ. ეგ ისეთი მეტრე დანაქარგია, რომ ყველა სხვა ბან-კებმა იკისრეს. მაგ. ტულის სადაგო-მამულო ბანკს 30 მილიონად აქვს გაეცემული და ამისთანა ფული წელიწადში სულ 400—500 მან. რჩება. ეს საგანი ლაპარაკად არა ღირს; თუ თითონ დაევიტობს სა-ხელმწიფო ბანკი, მაშინ ხომ უკეთესი იქნება.

თ. აღ. ჩოლაყაშვილი (წერილ ზედამხედველის კომიტეტისა). მოხსენება გამგეობისა სრული არ არის, მასშია ნათქვამი ხარჯი სულ 1/8/0 იქნება 1000 მა-ნათზედლო. მაგრამ, ნუ დაგვიწყდებთ, რომ ამას გარდა არის ხარჯი 40 კან. თითო ფურცელზე რაც ხუთ მილიონზე შეადგენს 20000 მანათამდე ფულს. მოხსენება არ ამბობს, ეგ ვიღამ უნდა იკისროს.

თ. დ. ზაგაძეშვილი. რასაკვირეულია, ბანკმა.

თ. აღ. ჩოლაყაშვილი. მოხსენებაში კი მავაზედ არა არის-რა ნათქვამი.

თ. დ. ზაგაძეშვილი. მე მგონია, საფუძველი არა გაქეთ, არ ერწუმებთ ჩემს სიტყვებს, როცა გუზნე-ბით, რომ 91 და 92 წლების წესები უნდა დაივი-წყეთ. ესლა ვინასთანა მინისტრი წანობს. რომ მანშინ ისეთი საზარალო წესები დაატყუა. ესლანდგლი წე-სები სულ სხვადა სახელმწიფო ბანკს ვაქრობას ვერ დავუწყებთ. თუ მინცა ღად მინც არ დაეწოთათ, აი ის წესები; (ჰეითხულობს ოქტომბრის 31, 1892 წ. დამტკიცებულ წესებს). თუ ჩვენ ვამოუტყდლები ვართ და შეცდომაა სამიში, სახელმწიფო ბანკი თი-თონ დაგვეფრთხილებს. აი, ამ სტენოგრაფიულ ან-გარიშიდანა სჩანს, თუ რა დაგვეჯდება კონფერისა. (ჰეითხულობს სტენოგრაფიულ ანგარიშს, სადაც მო-ტანილია აზრი სამინისტროს მიხედვით, ელუარდ მდირიევიჩისა).

თ. ი. მაჩაბელი. მთელი ეს ლაპარაკი ამტყი-ცებს, რომ გამგეობას თითონაც ვერ გაუჯია, რა სურს ჩვენგან. გერ ამბობდა 1000 მანეთზედ 1/8/0 მეტი არ დასქირდება; ესლა წაკითხულიან გავიგე მხოლოდ, რომ ეს ხარჯი სხვა ჩვეულებრივს ხარჯს გარდა აწეება ბანკს თანხა. მე არ მესმის, ზად ეწეა-ლობით ამდენს. ელუარდ მდირიევიჩის აზრის მოტა-ნას, არ აჯობებდა წესები დაებეჭდათ და ეთხოვნით რომელიმე ბანკისათვის ვამოგზავნა კობია სახელ-მწიფო ბანკთან შეთანხმებისა. რუსეთში ხომ ყველა ბანკებმა სთავ მოვითავეს თავიანთ კონფერისა და არა-ეინ არ დაუქერდა ამ კობიას. თორემ ესლა ამტყე-ბულნი შეეჭმნით მიხედვარალობით შეეგესოთ ეა-მგეობის მოხსენება.

თ. ი. ჭაგჭაგაძე. მაშ რას უნდა დავეყაროთ, თუ არ სტენოგრაფიულ ანგარიშს, რომელმაც სა-

მინისტროს წარმომადგენელის აზრი ცხადად არის ნათქვამი.

თ. ო. ძანაშელი. რა გავიჭირდათ კობიოს დაბარება, ან თუ მართლა ცენზურამ ნება არ დაგართოთ, როგორც აქ გუშინ ვილაშქარა სთქვა, უბედურბურგოდ წესების გადამბეჭდვისა, განა ამ შეგნძლოთ იანერის 26-დამ, როცა კომიტეტმა თავის გარდაწყვეტილება დაადგინა, თებერვლის 14-მდე ტელეგრაფით გამოავითხოვათ ნება და ხელად დაგებუდათ ეს ორი გვერდი.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. თუ ავრე გინდათ, ის ქალაქილიცა გევაქს.

თ. ო. ძანაშელი. წაგვიკითხეთ.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. თქვენ იმაში საფუძველს ვერას იპოვინოთ.

თ. გ. თანხანაშვილი. ბუღალტერი აქ არის და ადვილად შეგიძლიან ხარჯი ვიანგარიშოთ.

ზ. კობიაშვილი. 20000 მანათს თხოულობენ, 25000 მიეცით, ოღონდ კონფერსია შეასრულონ. მე მგონია 25000-ი არა კმარა.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. ტყუილად შიშობა ბ. კობიაშვილი, მაგ ხარჯს არ გადაეცილებთ.

თაგმჯდომარე. ვის დაევალოთ ხარჯი, ბანკს თუ მესხებლებს?

დ. შ. შურული. შუა გავყოთ.

თაგმჯდომარე. ყველა ხარჯი ბანკს ვაკისრებინოთ?

დ. შ. შურული. (გუბერნიას თაგმჯდომარეებს რაბის წინამძღოლია). ჩვენ აქ სახელმწიფო ბანკთანა გვაქვს საქმე, რომელთანაც ვაკრობა მოსახერხებელი არ არის.

თაგმჯდომარე. ვუყაროთ კენჭი.

კრება თანხმდება გამკეობის აზრს.

თ. ო. ძანაშელი. ვიდრე წესები ხელთ არ გვექნება და საქმეს ვეროვანად არ ავიწონ-დავიწონთ, მე არც ჰოს ვიპობო, არც აზარს.

თ. გ. ხანდონიაშვილი. მე მსოფს პატრონ ხანს ყურადღება კრებისა სხვა საგანს მიექცეოდა, წელან აქ უსიამოვნო ამბები მოხდა. ბ. კობიაშვილი...

ხმები. საქმეს შევედგეთ, საქმეს!

თაგმჯდომარე. ვითოეთ, მართლა უტეხა ლაპარაკს თავი დაწებოთ,

თ. გიორ. ხანდონიაშვილი. მე საქმეზედ ვილაპარაკებ, მე მინდა რომ ბ. კობიაშვილმა, როგორც მცოდნე კაცმა, მოწაწილდებოდა მიიღოს კონფერსიაში. ჩვენ ისე დარიბნი ვართ საზოგადო მოღვაწეებმა, რომ რომელიმეს დაკარგვა დიდ შეცოდებად უნდა ჩაითვალოს. წელან პატივესულის თ. ო. ჭაჭავაძეს დიდი შეურაცხება მიაციენა ბ. კობიაშვილმა და უთხრა: თქვენა ხართ ბუღე ინტრიგებისა და პირად ანგარიშებისა იმ პირს მიაციენა შეურაცხება, რომელიც 18 წელიწადი ბანკს განაგებდა და ყოველ ჩვენ საზოგადო საქმეს სათავეში უდგას. მე ვიხივ ბ. კობიაშვილის, გულწრფელად წარმომაქვას, ჰქონდა რამ საბუთი ამისთანა სიტყვებისათვის, თუ ისე უტეხებდად წამოსცა.

ზ. კობიაშვილი. უნდა მოვახსენო კრებას, რომ არა მქონდა საქმეო საფუძველი მაგ სიტყვების თქმი-

სათვის და ამიტომ კრების წინაშე გულწრფელად ბოდიშს ვხდლობ თ. ო. ჭაჭავაძესთან; მაგრამ ჩემს მხრიდაცა ვიხივთ. ჭაჭავაძეს, სთქვას, ჩამრიცხა მე იმან იმ პირთა შორის, რომელთაც სიტყვებით გადაჭკრა და პირადობა ბრალად დასდო, თუ არა?

თ. დ. ზაქალიაშვილი. მე ორჯერ ვთქვი, რომ მართლ ბ. კობიაშვილი ლაპარაკობდა საქმეზედ მეოქი და ვიხედავ იმ სიტყვებს ვაშბობდი, ყველა მიხედვლა.

თაგმჯდომარე. ახლა კონფერსიის მეორე წესი გავისრულოთ.

ზ. კობიაშვილი. მე ვე წესი არავეისთვის სასარგებლოდ არ მიმაჩნია, არც ბანკისათვის, არც მსესხებელთათვის.

თ. დ. ზაქალიაშვილი. ამბობენ, საშიშია, ამ წესით ფულის დაბანდება. მე არავითარ შიშს არა ვხედავ. მარტო იანერის 1-სათვის ჩვენ მილიონ-ნახევარი ნაღდი ფული გვექნა და ბანკში. სახელმწიფო ბანკი სახელდახელო ანგარიშზე არ არას გეძღვოს სარგებლობა, ან 1—2/0-ს. ის არა სჯობს მპროცენტთან ბილეთებად ვიჭინოთ, რომ მეტი სარგებელი ვიღოთ? ამბობენ კიდევ, დახურადების დროს დაეკარგათ კურსხეო. ესეც საშიში არ არის: ეტლა ჩვენი კურსი 100 მან. და 25 კაპეკია და ეს 25 კაპ. გვეყოფა კონფერსიის ხარჯად. კურსის უტებად დაღეპისაც არ უნდა გვეშინოდეს. არავითარი საზოგადო მოვლენა უეცრად თავს არ დაგვატყდება ხოლომე, ყოველისთვისთვის დროა საჭირო და ვიდრე კურსი დაეცემა 2—3 თვე გაივლოს. ჩვენი ბილეთების განაღდება კი თვე ნახევარზედ მოვახერხებთ. რა თქმა უნდა, ერთბაშად სჯობდა, მაგრამ თუ ნებას არ მოვცემოდ, ნაწილ-ნაწილ ხომ მოვახერხებთ კონფერსიას. მაისის ტრიაკისათვის ნახევარ მილიონს გადაეცელოთ.

ანტ. ფურცელაძე. ეს რა ფულია, ხომ ყოველს კაპეკს თავის დანიშნულება აქვს?

თ. დ. ზაქალიაშვილი. ყოველ კაპეკს თავის დანიშნულება აქვს, მაგრამ კრედიტის კანცელარია ნება აძლევს ბანკებს ამ ფულის მოხმარებას მარტო კონფერსიისათვის. უფინ არ აძლევდა ნებას, ეტლა აძლევს. ამითი ბანკი არაფერს ჰკარავს. რაც შეეხება რაოდენობას ფულისას, ჩვენ თითონ შევთანხმდებით კრედიტის კანცელარიათან.

ანტ. ფურცელაძე. მაისს ნებას ფინანსთა სამინისტრო გაძლევთ. ოუსტიციის მინისტრთან რომ იჩივლის ვინმე და პროკურორი გამოვიგზავნოთ?

თ. ზ. წაღვანაშვილი. მაისს ნება უმალეუდად არის დართული, ოუსტიციის სამინისტრო და პროკურორი აქ რა შუაშია—მე იმ აზრისა ვარ, თუ დღან გამკეობა და ზედამხედველ კომიტეტს, ით საჭიროდ დაახანს, პირობები და წესები შესცვალონ. როგორც კერძოდ ვიცი, შეიძლება კერძო ბანკებმა იკისრონ ეს კონფერსია და მესხებელს 50 კაპეკის მეტი ხარჯი არ დააწვეთ 100 მანეთზედ. ბანკს არაფერი ხარჯი არ მოუვა. სახელმწიფო ბანკის შუამავლობით კი მარტო 1/8 0/0 ათასზედ 20,000 მანეთამდე ფული შეადგენს. თუ მეორე გზას არჩევთ, უნდა 1/4 0/0-ს მაგიერად მესხებელთ 1/2 0/0 დავკისროთ.

ბ. კობაშვილი. ამ წესით დიდი ზარალი მოგვლის. 500,000 მანათზე ბანკი იღებს 50/0 ს და თუ სახელმწიფო ბანკს გადაეცემთ, 1—2 0/0 ის მეტს ვერ ავიღებთ. მე იმ აზრისა ვარ თუ 30,000 მანათზე მეტს არ დანარჯავთ, მოახდინეთ კონფერსია.

თ. გ. თანხაშვილი. პირიქით, ეხლა ვე ფული სახელდახელო ანგარიშზე გევაქვს და 1—2 0/0-ის მეტს არ ვიღებთ; კონფერსიის დროს 50/0-ს მივიღებთ.

ბ. კობაშვილი. შევიძლიანთ ბილეთებზე გადაქცევით და მეტი სარგებელი იქნება.

თ. გ. თანხაშვილი. მავას ვერა გზით ვერ ვიზამთ.

ივ. ევრდანიშვილი. კონფერსია ძალიან საქირია. რაც მეტი დრო მიდის, იმდენი ტვირთი გვიმძიმდება. მეორე გზა მე შესაძლებლად მიმაჩნია. ეხლა ბანკს დიდძალი ფული აქვს და ამისთანა კურსის დროს საში. ში არა არის-რა. უეჭველად უნდა ახსნათ მსესხებელს ეს ერთი პროცენტი, რომელსაც ამდენი ხანია ტყუილად იხდის. თუ ბანკის გამგეობა ამასაც ვერ მოახერხებს, რაღა გამგეობა ყოფილა! მე ვეთანხმები თ. ჩოლაყაშვილის აზრს, მივანდრთ გამგეობას და ზედამხედველ კომიტეტს ერთად საუკეთესო გზა ამოარჩიონ.

თ. გ. თანხაშვილი. მე ვეთანხმები თ. ჩოლაყაშვილის აზრს, რომ მსესხებელთ 1/2 0/0 დაეკისროთ.

თავმჯდომარე. რომელი აზრი გსურთ, თ. ჩოლაყაშვილისა, თუ გამგეობისა?

თ. დ. ჯგერაშვილი. წინააღმდეგი არა ვარ, კომიტეტი ჩვენთან იყოს, რომ პასუხის-გება გავციწილოს, მაგრამ საქმით კი ეს მოუხერხებელია. წესი ტირაჟისა უნდა ერთ კვირას წინად შემუშავდეს ალაგობრივ პეტერბურგში და სად მოეწერათ ხოლმე კომიტეტს ყოველ მსირედ ცელილებზე. ამას გარდა გამგეობა საქმეს განაგებს და კომიტეტი მხოლოდ ზედამხედველობს, თელ-ყურს აღევნებს, ერთი ერთმანეთში ნუ ურევთ.

თ. გ. თანხაშვილი. გამგეობა ჩვენი ამორჩეულია და უნდა მასვე ვენდოთ. რა საქირია კომიტეტის მონაწილეობა?

ანტ. ფერდუღაძე. თ. ჯგერაშვილს მეორე საგნის შესახებ სხვა აზრისაა. მივისმინოთ მავას აზრიც.

თ. ივ. ევრდანიშვილი. მე კიდევ ისა მაქვს სათქმელი, რომ სადაგილ-მამულა ბანკი კომერციულ ბანკების გზას ვერ დაადგება. იქ ფული ყოველ დღე მოდის და მიდის; აქ კი ექვს თვეში ერთხელ. თუ ჩვენ კუპონების ფულს და თავნის გასასტუმრებელს პროცენტთან ბილეთებში დაეაბანდებო, შეიძლება უცებ მოგვთხოვონ და ჩაუცივდეთ იმისთანა პირის მდგომარეობაში, რომელმაც არ იცის, რითი გასცეს პასუხი თავის მოვალეობას.

ივ. ევრდანიშვილი. თ. ავალიშვილის აზრს რომ დაუდგეთ, კონფერსია შესაძლებელი იქნება, თუმცა თ. ჯგერაშვილის აზრი უფრო კანონის შესაფერია. მაგრამ ესეც უნდა ითქვას, ექვსის თვის წინად რომ ფული შემოდის, ამას ხომ თანდათან კიდევ ემატება და ყოველთვის ბანკში მეტი ფული იქნება ეიღრე მოვალენი მოგვთხოვენ. თუ თ. ავალიშვილის აზრი არ მივიღებ და სახელმწიფო ბანკიც არ დაყაბულდა, მაშინ კონფერსია სრულიად დაბრკოლებია.

თავმჯდომარე. გამგეობა თანხმდება მსესხებელთ ზარალი 1/4 პროცენტიდან 1/2 პროცენტამდე აკისრებინოთ და როგორ იწინებთ? ამას გარდა ვის ანდობთ საქმეს მართა გამგეობას, თუ ზედამხედველ კომიტეტსაც ერთად.

თ. ნიკ. თანხაშვილი. სრულიად თანხმა ვარ თ. ავალიშვილისა: ეს საქმე გამგეობისა და არა კომიტეტისა.

კრებამ გარდასწყვიტა მისცეს მართა გამგეობას ნება მეორე რიგის კონფერსიის მოხდენისა და მსესხებელთ 1/4 პროცენტიდან 1/2-მდე აკისრებინოს.